

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Ústav germánských studií
Nizozemština

Diplomová práce

Jana Štěpánová

**Invloed van multiculturalisme op hedendaagse
Nederlandse jeugdliteratuur**

**The influence of multiculturalism on contemporary Dutch
children's literature**

**Vliv multikulturalismu na současnou dětskou nizozemskou
literaturu**

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

1. Introductie van het onderwerp

Jeugdliteratuur is een onderdeel van literatuur dat naar verhouding minder besproken wordt. Toch is het een heel interessant thema, want niet alleen de literatuur voor volwassenen, maar ook de jeugdliteratuur weerspiegelt de standpunten, ideologieën en het hele culturele klimaat van een maatschappij, en dat op een specifieke manier. Als we de ontwikkelingen in de huidige jeugdliteratuur bekijken, zien wij er een vrij helder beeld van de maatschappij in.

Een van de meest dringende thema's in de huidige Nederlandse, maar ook in de hele West-Europese samenleving is het multiculturalisme. Vanaf de tweede helft van de 20ste eeuw wordt de Nederlandse maatschappij steeds meer beïnvloed door de migrantenstroom. Invloeden zijn terug te vinden in de politiek, cultuur, het onderwijs en veel meer. Ook literatuur wordt erdoor sterk beïnvloed; multiculturaliteit beïnvloedt de huidige literatuur in tal van aspecten. Een van de meest opvallende aspecten is de opkomst van migrantenliteratuur. Het aantal van allochtone auteurs en hun populariteit neemt al decennia lang toe. Maar is dat ook zo bij jeugdliteratuur?

1.2 Hoofdvraag

Mijn hoofdvraag luidt dus: "In hoeverre komt het thema multiculturalisme in de huidige Nederlandse jeugdliteratuur voor?" Om deze vraag te kunnen beantwoorden, heb ik een aantal aspecten gekozen, die ik in de huidige Nederlandse jeugdliteratuur nader wil bekijken.

Het aantal allochtone auteurs wordt steeds groter, maar hoe is het met de jeugdliteratuur? Zijn er ook allochtonen die jeugdboeken schrijven? De multiculturele thematiek komt natuurlijk ook bij autochtone auteurs aan bod. In vele kinderboeken verschijnen bijvoorbeeld gekleurde personages, thema's als cultuurverschillen, tolerantie en het "anders zijn" komen tegenwoordig in veel boeken voor. Deze thematiek wordt verschillend gezien en beschreven, op basis van de persoonlijke mening en benadering van de auteur, maar ook op basis van het culturele en politieke klimaat als geheel.

In hoeverre deze beschouwing bij allochtone en autochtone auteurs verschilt, hoe ze deze thematiek beschrijven en wie in hun boeken 'de Ander' is, worden belangrijke vragen die ik in mijn onderzoek stel.

1.2.1 Hypothese

Ik veronderstel dat het perspectief van deze twee groepen auteurs verschilt. Of het werkelijk zo is en in hoeverre, zal uit het onderzoek moeten blijken.

1.3 Werkwijze en opbouw

In het eerste theoretische gedeelte van de scriptie worden de belangrijke termen toegelicht die in de scriptie voorkomen en wordt de Nederlandse maatschappelijke situatie beschreven. Daarna volgt een beknopt overzicht van de migratiegolven naar Nederland. Daarnaast bespreek ik de belangrijkste thema's die met het multiculturalisme en met de multiculturele problematiek samenhangen.

Verder wordt het concept *jeugdliteratuur* nader bepaald en wordt het gebied van het onderzoek afgebakend.

In het praktische deel wordt eerst de methode van het onderzoek voorgesteld. Uit de corpus boeken (samengesteld op basis van de eigen analyse) worden vier boeken van allochtone en vier boeken van autochtone auteurs gekozen waarop het onderzoek van de scriptie is gebaseerd.

In de conclusie worden de belangrijkste resultaten van het onderzoek samengevat en de vragen en de hypothese die aan het begin van de scriptie gesteld zijn, worden beantwoord.

Theoretisch deel

2. Multiculturalisme

2.1 De term multiculturalisme

Om de term multiculturalisme te kunnen gebruiken, geef ik een toelichting van de mogelijke betekenissen ervan en bepaal ik waarvoor deze term in de scriptie staat. De verschillende definities van multiculturalisme zijn afhankelijk van het standpunt van waaruit we de term (of het verschijnsel) bekijken. Volgens Van Dale is het multiculturalisme een ‘naast-elkaar-bestaan van verschillende culturen (in een land)’¹, de term *multicultureel* wordt verklaard als ‘uit elementen van verschillende culturen bestaand’.² In die zin kunnen wij Nederland zeker als een multicultureel land opvatten. Als wij dieper willen gaan en de term vanuit een sociologisch en politiek oogpunt bekijken, zien wij dat multiculturalisme te maken heeft met waardering en acceptatie van ‘andere’ culturen en met respect voor diversiteit. Multiculturalisme, in de politieke zin, wordt geproblematiseerd. Elke cultuur heeft haar eigen waardensysteem, eigen rechten en plichten. Maar hoe kunnen verschillende waardensystemen van verschillende culturen gelijkwaardig in een samenleving naast elkaar bestaan? Het is in strijd met de gelijkwaardigheid om afwijkende rechten voor deze minderheidsgroepen voor te stellen. Het kan voor de ene of andere groep zelfs discriminerend zijn. Multiculturalisme is dus een moeilijk politiek probleem en daarom is de term nog niet precies gedefinieerd.³

De multiculturele ideologie werd op politiek gebied al in de 19e eeuw geïntroduceerd, maar de maatschappij worstelt er nog steeds mee. Eind 2010 en begin 2011 hebben de vertegenwoordigers van de meeste multiculturele Europese landen (Groot-Brittannië, Duitsland en Frankrijk) het multiculturalisme in Europa als mislukt verklaard.⁴ Het is blijkbaar heel moeilijk om een evenwicht te vinden tussen integratie en respect voor diversiteit.

De Nederlandse overheid reageert op het verzet van de oorspronkelijke Nederlandse

¹ Van Dale Groot woordenboek der Nederlandse taal - versie 1.0 Plus, Utrecht/Antwerpen, Van Dale Lexicografie BV, 2000.

² Van Dale Groot woordenboek der Nederlandse taal - versie 1.0 Plus, Utrecht/Antwerpen, Van Dale Lexicografie BV, 2000.

³ Hagendoorn, Louk, Stereotypen over etnische minderheden in Nederland, in: *Werken aan ontwikkelingvraagstukken Multiculturalisme*, red. C. H. M. Geuijen, Lemme BV, Utrecht, 1998.

⁴ <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20110211_004> (12.3.2011)

bevolking die zich gedeeltelijk gediscrimineerd begon te voelen. Om te voorkomen dat de samenleving uit elkaar groeit wil de overheid een nieuw integratiebeleid voorstellen.⁵

Als de multiculturele samenleving mislukt is, betekent het toch niet dat ermee gestopt kan worden. Europa wordt niet meer monocultureel, of de maatschappij of politici dat nu accepteren of niet. Multiculturalisme wordt binnen de maatschappij dus als een groot probleem beschouwd.

Om een werkende multiculturele maatschappij te vormen is communicatie tussen de verschillende culturen heel belangrijk. Het is cruciaal om verschillende culturen te leren kennen. Een deel van de oorspronkelijke bevolking staat open voor nieuwe culturen en tradities, een ander deel is daarentegen afwachtend. Zowel allochtonen als autochtonen⁶ beginnen zich gediscrimineerd voelen. Een deel van de Nederlandse maatschappij beschouwt immigranten als een bedreiging. De angst voor het terrorisme en islamistische radicalisme, maar ook de angst voor het verlies van de eigen cultuur wordt steeds groter. Radicale voorstellen van het oplossen van de multiculturele problematiek, zoals iedereen terug naar zijn of haar land sturen, laten we zonder commentaar. Een ander mogelijk toekomstbeeld, namelijk dat de verschillende culturen naast elkaar zullen leven, lijkt onontkoombaar. Naast elkaar leven betekent ook elkaar beïnvloeden. Dat betekent ook dat de culturen als gevolg daarvan veranderen. Het is dus essentieel voor de maatschappij om het multiculturalisme als een verrijkend en positief verschijnsel te beschouwen. In dit verband is de positionering van de eigen ik binnen de maatschappij heel belangrijk (zie § 2.3.1.)

2.2 Multiculturalisme in Nederland

2.2.1 Migratie

Nederland geldt traditioneel als een tolerante maatschappij, vooral wat andere culturen en religies betreft. Al in de zestiende eeuw was er een immigratiegolf die vooral bestond uit protestanten die voor de Spaanse katholieke overmacht gevlucht waren, Joden die uit Spanje en Portugal aan de inquisitie waren ontsnapt of Hugenoten uit Frankrijk die

⁵ <<http://www.elsevier.nl/web/Nieuws/Politiek/300160/Donner-Afscheid-van-multiculturele-samenleving-Nederland.htm?rss=true>> (16.6.2011)

⁶ Het gebruik van de termen *allochtoon* en *autochtoon* is in deze scriptie gebaseerd op de CBS definitie: *allochtoon* is "Persoon van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren." , *autochtoon* is "Persoon van wie de beide ouders in Nederland zijn geboren, ongeacht het land waar men zelf is geboren."

zich niet tot katholicisme wilden bekeren. Het waren dus voornamelijk religieuze redenen die de eerste grote migratiestroom naar Nederland veroorzaakten. Economische vluchtelingen kende Nederland tot de 20ste eeuw niet of nauwelijks.⁷

2.2.2 Postkoloniale migratie

Na de Tweede Wereldoorlog was er een grote golf immigranten uit de voormalige kolonie Indonesië die in 1949 onafhankelijk werd. De migratie van ongeveer 300.000 Indonesiërs en Molukkers werd als repatriatie gezien, hoewel de meeste van deze mensen nooit eerder in Nederland waren geweest.

De situatie na de oorlog was in Nederland vrij moeilijk. De woningnood en werkloosheid waren hoog, maar toch bleef de bevolking snel groeien. In de jaren vijftig was er zelfs een oproep tot emigratie uit Nederland. Ongeveer een half miljoen Nederlanders heeft hun land toen verlaten.⁸

Na de onafhankelijkheid van Suriname in 1975 kwam er een grote golf Surinaamse immigranten op gang. Het grootste deel van hen kwam na de onafhankelijkheid om hun Nederlandse nationaliteit te behouden en de Surinaamse economische crisis te ontsnappen. In totaal ging het om ongeveer 300.000 Surinamers; het was een echte exodus van bijna de helft van de Surinaamse bevolking.⁹

2.2.3 Gastarbeiders

Aan het einde van de jaren vijftig waren er nieuwe arbeidskrachten nodig. Aanvankelijk werden de arbeiders vooral geworven in het Zuiden van Europa (Spanje en Italië).

In de jaren 60 werden er arbeiders uit Turkije en Marokko uitgenodigd. Het waren meestal arme, ongeschoolde mensen uit economisch onderontwikkelde gebieden. Het idee van het Nederlands bestuur was om de gastarbeiders alleen een paar jaar te houden. Het was de verwachting dat ze daarna terug zouden keren. Van integratie was er geen sprake. Gastarbeiders konden (en moesten zelfs) hun eigen identiteit behouden (eigen taal, eigen religie, eigen gewoonten). Dat was zowel makkelijker voor hen als voor de Nederlandse overheid. Nederlanders hadden toen nauwelijks contact met de gastarbeiders.

⁷ Rosemarie Buikema en Maaïke Meijer (red.), *Cultuur en migratie in Nederland. Kunsten in beweging 1980-2000*, Sdu Uitgevers, Den Haag, 2004.

⁸ Rosemarie Buikema en Maaïke Meijer (red.), *Cultuur en migratie in Nederland. Kunsten in beweging 1980-2000*, Sdu Uitgevers, Den Haag, 2004.

⁹ College van R. Detrez, UK, Praag, 9.3.2011.

Na de oliecrisis in 1973 groeide de werkloosheid. Door een wetwijziging werd het voor werkgevers steeds moeilijker om gastarbeiders in dienst te nemen. Het idee was mislukt en terugkeren was onhandig voor zowel de arbeiders als werkgevers. Om een uitkering te krijgen, moesten de gastarbeiders geregistreerd worden. De gastarbeiders die illegaal (d.w.z. niet officieel) gekomen waren, worden illegalen genoemd.

In de tweede fase kwamen ook de vrouwen en kinderen van de arbeiders naar het land. De immigranten begonnen zich in te burgeren en de populatie van de oorspronkelijke arbeidsmigranten groeide. Daardoor begon het contact tussen de immigranten en Nederlanders nauwer te worden. De culturen begonnen met elkaar in botsing te komen. Het proces van integratie was begonnen.

2.2.4 Asielzoekers

Asielzoekers kunnen verschillende redenen hebben om hun land te verlaten en elders asiel aan te vragen. In de eerste plaats moeten de oorzaken van asielmigratie worden gezocht in gewapende conflicten en systematische schendingen van mensenrechten, maar het kunnen ook economische redenen zijn die de mensen tot een vlucht dwingen.¹⁰ Al sinds lange tijd vestigen zich vluchtelingen in Nederland, maar het aantal vluchtelingen en hun herkomstlanden variëren.

Franse Hugonoten zochten al in de zeventiende eeuw asiel in Nederland. Ongeveer 60.000 protestanten uit het katholieke Frankrijk vluchtten naar Nederland, dat toen zo'n twee miljoen inwoners had.¹¹

Tijdens de Eerste Wereldoorlog vluchtten 700.000 Belgen naar Nederland. Na enkele maanden keerden velen ook weer terug. In totaal is meer dan een miljoen Belgen enige tijd in Nederland als een asielland verbleven.

Na de Tweede Wereldoorlog werden verschillende groepen Oost-Europeanen in Nederland toegelaten. In Nederland kregen onder anderen Poolse militairen die in Nederland hadden gevochten, Russen en Duitse Joden toestemming om te blijven.

Vanaf de jaren vijftig raakten verschillende Oost-Europese landen onder het Russische regime waardoor er een nieuwe stroom vluchtelingen naar het Westen op gang kwam. In 1956 vluchtten 200.000 Hongaren na de 'Hongaarse opstand' hun land uit. Aan 3.000 van hen werd toegang tot Nederland geboden. Na de 'Praagse Lente' in 1968 werden

¹⁰ Rosemarie Buikema en Maaïke Meijer (red.), *Cultuur en migratie in Nederland. Kunsten in beweging 1980-2000*, Sdu Uitgevers, Den Haag, 2004.

¹¹ Allochtonen in Nederland in internationaal perspectief Amsterdam University Press, Amsterdam 2006.

ongeveer 1.000 Tsjechen in Nederland opgevangen, waarvan er zo'n 600 in Nederland zijn gebleven.¹² Vanaf de jaren tachtig kwamen de vluchtelingen niet meer voornamelijk uit Oost-Europa, maar ook uit Zuid-Europa, Afrika, Azië en Zuid-Amerika.

De politieke onrust in het Midden-Oosten en de Balkan crisis waren de oorzaak van een grote vloed asielzoekers uit het voormalige Joegoslavië (meer dan 50 duizend in 1994), Irak, Iran en Afghanistan.

Het aantal asielzoekers groeit, maar de regels om een asiel te krijgen worden steeds strenger. In de jaren tachtig waren de aantallen asielzoekers nog redelijk klein, en daarom was het mogelijk om bij elk geval individueel te bepalen of iemand recht op een vluchtelingenstatus had of niet. Het aantal vluchtelingen is tegenwoordig te hoog, en daarom is het niet meer mogelijk om geval per geval te bekijken.

Tot 1987 hadden de vluchtelingen recht op woning, uitkering en onderwijs. Vanaf 1987 werd de opvang centraal geregeld met de zogenaamde 'bed-, brood- en badregeling'¹³. Toegang tot uitkeringen, onderwijs voor volwassenen, werk etc. werd afgeschaft.¹⁴

2.3 Multiculturele samenleving

Zoals eerder al gemeld, is er door de eeuwen heen altijd migratie naar Nederland geweest. De maatschappelijke en culturele gevolgen van het migratieproces zijn enorm. De nieuwkomers brengen altijd hun eigen cultuur, religie en gewoontes mee. Vreemdelingen zijn langzamerhand vernederlandst, maar ook de Nederlanders worden door de nieuwe culturen beïnvloed. Het beïnvloeden werkt wederzijds. Beide kanten proberen hun identiteit te behouden, maar tegelijkertijd proberen ze zich aan de nieuwe levenssituatie aan te passen. De Nederlandse cultuur en identiteit werd dus voortdurend veranderd. De oorspronkelijk Nederlandse bevolking vormt nog steeds een meerderheid, maar het kan niet meer een gesloten groep mensen zijn. De allochtonen doen ook mee en daarom moet de Nederlandse cultuur geherdefinieerd worden.

¹² *Cahier 2009-3, Migratie naar en vanuit Nederland Een eerste proeve van de Migratiekaart*
Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Den Haag, 2009.

¹³ het absolute minimum

¹⁴ *Allochtonen in Nederland in internationaal perspectief* Amsterdam University Press, Amsterdam 2006.

2.3.1 'De Ander'

De identiteit bestaat in relatie tot de anderen, tot degenen met wie men zich meet. Daarom is het belangrijk om te weten hoe men de anderen ziet. De ethnocentrische houding, waarbij de eigen etnische groep uniek en beter is dan de andere, is vrij natuurlijk. Beide groepen hebben hun eigen normen en waarden waarmee ze de anderen beoordelen. Wat bij een Nederlander normaal is, kan bij een Marokkaan als raar gezien worden en andersom. De blanke Nederlandse bevolking in de Nederlandse maatschappij overheerst nog steeds. Het gevoel van superioriteit van de oorspronkelijke Nederlanders is controversieel, maar toch kunnen wij verschillende mogelijke redenen voor deze superieure houding vinden. Problematisch is hier het moment, waarop deze houding tot discriminatie en racisme leidt. Het is belangrijk om te weten waar het 'ik' gesitueerd is, d.w.z. in welke maatschappelijke en historische context. Dan kunnen wij begrijpen wie voor de 'ik' 'de Ander' is. Het is belangrijk om zichzelf en de eigen cultuur goed te definiëren en te herdefiniëren, want cultuur is niet statisch, maar steeds in beweging. Wat vroeger als 'anders' gezien werd, kan later als 'eigen' gezien worden.

2.3.2 Discriminatie

Zoals eerder al gezegd, geldt Nederland als een tolerant land, maar het is zeker dat ook in Nederland discriminatie aanwezig is. Vooral op de arbeidsmarkt en woningmarkt komt veel discriminatie voor. Allochtonen behoren over het algemeen tot de sociale onderklasse en hebben een vrij grote sociaal-economische achterstand. Ze hebben vaak een lager opleidingsniveau en presteren slechter op school. Een van de redenen daarvoor is dat het Nederlandse onderwijs niet genoeg op allochtonen is toegespitst.¹⁵

2.3.3 Integratie

Het begrip integratie is in meerdere West-Europese landen al jaren een punt van politiek debat. De vraag hoever de integratie gaat en op welke manier, wordt door elke politieke partij anders beantwoord. Toch bestaat er een vraagstuk waarmee men het eens is en dat is de problematiek van de taalbeheersing. Het taalprobleem is zowel voor vluchtelingen als voor andere immigranten een van de belangrijkste problemen bij integratie. Daarom werd er in Nederland het zogenaamde inburgeringsproces opgezet.

¹⁵ Hermans M., 'Meer kleur in de lessen literatuur?', In: Tsjip/letteren, Jrg. 11, nr. 3, p. 8-11.

Mensen die in Nederland mogen blijven, worden verplicht om Nederlands te leren en iets over de Nederlandse cultuur.

De Nederlandse overheid probeert de samenleving in rust en evenwicht te houden, zowel maatschappelijk als economisch. De integratie en het onderwijzen van de grote en steeds groeiende groep allochtonen is dus politiek voordelig en belangrijk.

Door de manier van het taalonderwijs wil de overheid bereiken dat de allochtonen zich gedeeltelijk integreren en hun sociaal-economische achterstand inhalen.

Door de taalbeheersing en gewenning na jarenlange aanwezigheid in een nieuw land worden de mogelijkheden voor de allochtonen breder en de toekomst waarschijnlijk rooskleuriger. Op deze manier zullen de verschillen tussen allochtonen en autochtonen verkleinen, het niveau van hun sociale status zal meer in balans komen en het multiculturele klimaat zal verbeteren.¹⁶

Bij integratie zullen zowel de allochtone als de autochtone cultuur veranderen. Het is belangrijk dat geen van de kanten zijn culturele identiteit verliest. Dit is het spanningsveld, in hoeverre moet een allochtoon zich aanpassen aan de Nederlandse cultuur en in hoe verre moeten de Nederlanders en hun cultuur veranderen. Een andere belangrijke vraag die daarbij hoort, is wanneer een groep gediscrimineerd begint te worden.

Beide groepen moeten een hoge mate van tolerantie laten zien en respect hebben voor de andere cultuur. Deze verschillende culturen moeten zich niet isoleren, maar in aanraking komen en langzamerhand een eenheid vormen. In de probleemgebieden moeten allochtonen geholpen worden, en per geval moet bekeken worden wat de beste integratiemogelijkheden van iemand zijn en welke hulp van de overheid daarbij nodig is. Maar de oorspronkelijke Nederlandse maatschappij moet ook bewust werken aan een verandering die tot een betere toekomst leidt.¹⁷

¹⁶ Geuijen, C.H.M. (Red.), *Werken aan ontwikkelingsvraagstukken, Multiculturalisme*, Lemma BV, Utrecht, 1998.

¹⁷ Gloria Wekker, gender, identiteitsvorming en multiculturalisme, notities over de nederlandse multiculturele smamenleving, in: *Werken aan ontwikkelingvraagstukken Multiculturalisme*, red. C. H. M. Geuijen, Lemme BV, Utrecht, 1998.

3. Jeugdliteratuur

Eerst zullen wij de term *jeugdliteratuur* definiëren. De termen jeugdliteratuur en kinderliteratuur worden vaak naast en door elkaar gebruikt. De term jeugdliteratuur heeft echter algemenere betekenis en kan als een overkoepelende term gebruikt worden. De term *kinderliteratuur* krijgt altijd een nogal specifieke betekenis. Het verwijst naar boeken en teksten voor kinderen vanaf de peuterleeftijd tot ongeveer 11 á 12 jaar. Voor de boeken die voor lezers vanaf 15 jaar bedoeld zijn, kan men de term *adolescentenliteratuur* gebruiken.¹⁸ Een echte scheidslijn maken tussen de jeugdliteratuur en volwassenen literatuur is onmogelijk. Boeken zijn vaak bestemd voor bepaalde doelgroepen of leeftijdscategorieën, maar de grenzen van deze groepen en categorieën zijn heel vaag. Ook boeken die oorspronkelijk voor jongeren bedoeld waren, worden heel vaak door volwassenen gelezen. Het onderzoek in de scriptie is gericht op de boeken vanaf de peuterleeftijd tot boeken voor kinderen tot 14 jaar.

4. Multiculturele jeugdliteratuur

Multiculturele jeugdliteratuur is literatuur voor kinderen en jeugd waarin allerlei aspecten van meerdere culturen voorkomen. Er kunnen bijvoorbeeld personages van verschillende afkomsten voorkomen, of multiculturele thematiek aan bod komen.¹⁹

4.1 Huidige toestand van de Nederlandse multiculturele literatuur

De invloed van literatuur op de vorming van meningen en ideeën van een jonge lezer is vrij groot. Wat staat geschreven, is voor een jonge lezer vaak krachtiger en geloofwaardiger dan wat hij of zij hoort. Daarom is de manier waarop verschillende culturen in de jeugdliteratuur gepresenteerd worden erg belangrijk.

Door de literatuur komt een jonge lezer in contact met cultuur en de literatuur is daarom van cruciaal belang voor de intellectuele ontwikkeling van een kind. Het lezen van verhalen is stimulerend en helpt de eigen persoonlijkheid van de mens te ontwikkelen en de eigen identiteit te bepalen. Als een kind zich met de cultuur of een personage uit een boek

¹⁸ Ghesquere, Rita, *Jeugdliteratuur in perspectief*, Rita Ghesquere, ACCO, Leuven, 2009.

¹⁹ Müller, Heidi Margrit, A. Kennedy, *Migrations, minorities and multiculturalism in European youth literature*, Peter Lang, Bern, 2001.

kan identificeren, wordt het boek begrijpelijker en spannender.

Omdat de Nederlandse samenleving steeds multicultureler wordt, wordt de behoefte aan multiculturele boeken steeds groter. Er is steeds meer allochtone jeugd en juist voor hen is de migrantenliteratuur heel interessant. Ze kunnen zich beter herkennen in wat ze lezen.²⁰

Daardoor is er ook een grote behoefte aan allochtone jeugdboekenschrijvers.

De perceptie van verhalen en boeken verschilt bij allochtone en autochtone lezers. Uit het onderzoek van Cor Geljon blijkt dat de verhalen met bijvoorbeeld een Turkse of Marokkaanse culturele achtergrond voor de lezers met een niet-Nederlandse achtergrond makkelijker te begrijpen zijn, herkenbaarder en in het algemeen interessanter zijn dan voor de Nederlandse lezers.²¹

Er blijken echter maar weinig allochtone jeugdboekenauteurs te zijn. De literaire criticus en Trouw-redacteur Iris Pronk vroeg zich in een artikel in 2006 af “wie de allochtone jeugd aan het lezen krijgt”. Uit het artikel blijkt dat er duidelijk behoefte aan boeken met multiculturele thematiek is. Ze vraagt verschillende jeugdboekenauteurs, waarom er geen Marokkaanse kinderboekenschrijvers zijn. Op haar vraag kreeg ze vijf verschillende antwoorden:

- 1) Omdat het beroep kinderboekenschrijver in Nederland weinig aanzien heeft.
- 2) De sociaal-economische status is doorslaggevend. Ambitieuze Turken, die een positieve invloed in deze maatschappij willen uitoefenen, doen dat liever in een baan als arts of politicus.
- 3) Dat in Marokko het fenomeen kinderliteratuur onbekend is.
- 4) Het kan ook een kwestie van de taal zijn, want kinderboeken schrijf je in de taal van je kindertijd.
- 5) Veel van de kinderboekenschrijvers zijn leraren, maar er zijn slechts 3 procent allochtone leraren in Nederland.²²

Dit zijn diverse redenen, maar geen van hen is krachtig genoeg om dit gebrek volledig te kunnen verklaren.

Het debat rond het tekort aan allochtone kinderboekenschrijvers is al jaren aan de gang. In 2004 riep het Fonds voor de Letteren een subsidie in het leven voor ‘multiculturele auteurs’ die kinder- en jeugdliteratuur schrijven, maar volgens het artikel van februari 2008

²⁰ Hermans M., ‘Meer kleur in de lessen literatuur?’, In: *Tsjip/letteren*, Jrg. 11, nr. 3, p. 8-11.

²¹ Geljon, C., ‘Omdat ik ongeveer weet in mijn achterhoofd hoe dat levenje was’, In: *Tsjip/letteren*, Jrg. 11, nr. 3, p. 13-23.

²² Pronk, I., ‘Waar blijft de Turkse Carry Slee?; Kinderboekenweek door Iris Pronk’, In: *Trouw*, 4.10.2006.

heeft er nog niemand gebruik van gemaakt.²³

4.1.2 Multiculturalisme in kinderboeken van Nederlandse auteurs

Toch is er onlangs een groot aantal jeugdboeken met multiculturele thematiek verschenen. Het is een thema dat steeds vaker behandeld wordt. Een aantal van de jeugdboeken zijn door auteurs van niet-westerse afkomst geschreven, de meeste echter door auteurs van Nederlandse afkomst. Het perspectief van autochtonen op het multiculturalisme kan verschillen van het perspectief van allochtonen. Maar ook de doelen van deze twee groepen auteurs zijn verschillend. Sommige boeken zijn opvoedend en dienen als een middel om een andere cultuur te leren kennen. Zo schreef de Nederlandse kinderboekenauteur Karin Hiltermann een aantal verhalen over problemen van jongeren van allochtone afkomst. Ze “wil met haar boeken bereiken dat Nederlandse kinderen, en Turkse en Marokkaanse kinderen meer begrip voor elkaar krijgen.”²⁴ De multiculturele thematiek komt aan bod ook bij grote schrijvers als Guus Kuijer en Dolf Verroen. Een van de weinige Nederlandse auteurs die als een hoofdfiguur in hun boek een allochtone held heeft gekozen is Karlijn Stoffels (*Marokko aan de plas*, *Fouad en de vliegende badmat*).

²³ Twillert, M. van, ‘Subsidie helpt ‘allochtone’ jeugdboek niet’, In: *NRC Handelsblad*, 29.2. 2008.

²⁴ <http://www.leesplein.nl/IB_plein.php?submenu=set_set&id=847> (4.2.2011)

Praktisch gedeelte

5. Onderzoeksmethode

5.1 Bronnen

Omdat ik mijn onderzoek in Tsjechië doe, ben ik met de Nederlandse jeugdliteratuur niet direct in contact. De beschikbaarheid van jeugdliteratuur is voor mij beperkt. Om mijn onderzoek te kunnen doen, moet ik een inventarisatie van auteurs en boeken maken. Als een hulpmiddel en als de belangrijkste bron gebruik ik de internetdatabase Het ‘Centraal Bestand Kinderboeken’²⁵. Deze catalogus bevat circa 200 000 titels van kinderboeken vanaf de zestiende eeuw tot heden. De meeste boeken zijn er uitgebreid beschreven. De zoekmogelijkheden van deze catalogus, met name het zoeken op de leeftijds aanduiding, het jaar van uitgave, de trefwoorden of de uitgever zijn voor mijn doel zeer geschikt. De informatie over de boeken is in deze catalogus breed genoeg om de juiste boeken voor dit onderzoek te kunnen vinden.

Voor het onderzoek heb ik besloten een corpus boeken samen te stellen aan de hand van de CBK catalogus.

5.2 Beschrijving van het corpus

Het corpus zal uit twee delen bestaan: een corpus boeken van allochtone auteurs en een corpus boeken van autochtone auteurs.

Binnen het corpus vallen auteurs die in het Nederlands schrijven over multiculturele thema's, en allochtone auteurs in het algemeen. Ik neem aan, dat de boeken van allochtone auteurs meestal wel multiculturele thematiek bevatten, maar in mijn corpus stel ik het niet als een voorwaarde. (zie tabel 1)

De boeken voor het corpus zijn uit Het Centraal Bestand Kinderboeken gezocht. De onderzoeksmethode is gebaseerd op zoektermen als: multiculturele samenleving, allochtoon, de Ander, immigrant, cultuurverschillen, enz. Omdat er allochtone auteurs kunnen zijn, die niet over de multiculturele thematiek schrijven, heb ik als een van de manieren van zoeken het zoeken op naam gebruikt. Ik ben mij ervan bewust, dat deze methode niet honderd procent relevant is, maar ik beschouw het als de enige mogelijke manier om deze auteurs te kunnen ontdekken.

²⁵ < <http://picarta.pica.nl/xslt/DB=3.34/> >

Auteur	Thematiek	
	Multicultureel	Willekeurig
Autochtoon	+	-
Allochtoon	+	+

Tabel 1: Thematiek en auteurs

5.2.1 Voorwaarden

De boeken moeten aan volgende voorwaarden voldoen:

- De boeken moeten allemaal voor algemene boekenmarkt bestemd zijn, geen educatieve boeken die voor het onderwijs bestemd zijn.
- Ze moeten bestemd zijn voor kinderen tussen minimaal 2 en maximaal 14 jaar.
- Taalbeperking: de auteurs moeten in het Nederlands schrijven. Als primaire bronnen gebruik ik dus geen vertaalde boeken.
- Tijdsbeperking: boeken moeten uitgegeven zijn in de periode van de laatste tien jaar (tussen 2000 en 2010).
- Auteur-en thematiekbeperking: het corpus wordt verdeeld in twee groepen: een groep boeken van allochtone schrijvers en een groep boeken van autochtone auteurs die zich met multiculturele thematiek bezig houden.

Binnen het eerste deel van het corpus vallen boeken van auteurs van niet westerse afkomst en auteurs van de eerste generatie van de migranten uit niet westerse afkomst. Binnen het tweede deel van het corpus vallen boeken van autochtone auteurs, waarin de multiculturele thematiek een belangrijke rol speelt.

Auteurs van Surinaamse afkomst vormen een specifiek probleem. Of we hen als allochtonen kunnen zien, kan dubieus zijn. Als we van de CBS²⁶ definitie uitgaan, die Suriname tot het buitenland rekent, kunnen de Surinamers ook tot de groep allochtonen

²⁶ <<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/dossiers/allochtonen/methoden/begrippen/default.htm?ConceptID=37>> (23.6.2011)

gerekend worden. Bovendien houden velen van hen zich duidelijk met de multiculturele thematiek bezig. Daarom krijgen ze in mijn onderzoek ook een plaats.

Om het corpus te beperken en duidelijk af te sluiten wordt in de scriptie de postkoloniale literatuur buiten beschouwing gelaten. Het is vanzelfsprekend dat er een nauw verband tussen postkoloniale literatuur en multiculturele thematiek is, en dat migrantenliteratuur en postkoloniale literatuur veel overeenkomsten hebben. In beide vinden we gelijke thematiek, maar in de postkoloniale literatuur gaat het vooral over kolonisatie of dekolonisatie, terwijl migranten literatuur meestal geen koloniale geschiedenis kent (er is natuurlijk wel overlap mogelijk).

Terminologie is een van de problemen waarop we bij de thema van multiculturele literatuur kunnen stuiten. Termen als multiculturalisme, allochtonenliteratuur, migrantenliteratuur zijn niet helder gedefinieerd, vaak zijn ze niet neutraal begrepen en worden ze met een bepaalde ideologie geassocieerd.²⁷

5.3 Doelstelling: Analyse en vergelijking

Op basis van het corpus, zal ik vier boeken met verschillende thematiek en voor verschillende leeftijdsgroepen van beide corpusdelen analyseren en vergelijken. De vergelijking zal ik baseren op de thematiek van de boeken en de opvattingen van de auteurs, met name:

- 1) Hun visie van ‘de Ander’.
- 2) Hun concept van multiculturalisme.

Ten slotte zal ik een conclusie trekken en de vragen die ik gesteld heb, beantwoorden.

²⁷ Urszula Topolska, ‘Terminologische uitsluiting? Beschouwing over de terminologische benadering van het werk van Nederlandse schrijvers met een andere culturele achtergrond’, in: *Neerlandistiek de grenzen voorbij, Handelingen Vijftiende Colloquium Neerlandicum*, Internationale Vereniging voor Neerlandistiek, Woubrugge, 2004.

6. Boeken van allochtone auteurs uitgegeven tussen 2000 en 2010

Volgens het empirisch onderzoek van 2005 uitgevoerd door Master-studenten Nederlandse Taal en Cultuur van de Rijksuniversiteit Groningen zijn er tussen 1990 en 2005 dertien allochtone kinderboekenschrijvers actief geweest die in totaal 26 boeken geschreven hebben. Volgens dit onderzoek werd het hoogste aantal door allochtone schrijvers geschreven boeken in 1996 uitgegeven. Vanaf het jaar 2001 daalt het aantal van 4 boeken per jaar tot 1 boek per jaar in 2003, 2004 en 2005.²⁸

De volgende tabel is het resultaat van het eigen onderzoek:

Auteur	Boek	Thema	Leeftijds aanduiding	Afkomst v.d auteur	Jaar uitgave
Zohra Zarouali	<i>Een doel voor ogen</i>	Marokkaanse cultuur	14	Marokko	2000
O.A. Abdi (Keli)	Oude Somalische kinderverhalen	Somalie, Kindersprookjes	9	Somalie	2000
Najoua Bijjir	<i>El weswes: Marokaanse meisjes van nu</i>	Marokko, cultuurverschillen	14	Marokko	2001
Halil Gür	<i>Ik danste met engelen</i>	Jeugdherinneringen, Turkije	11	Turkije	2001
Hakim Traïdia	<i>Sindbad de pizzabezorger</i>	Verhalen	8	Algerije	2001
Jamil Shakely	<i>Dansen met de maan</i>	Poetische verhalen	9	Koerdistan	2003
Hakim Traïdia	<i>De avonturen van Djoha : de grappigste man van de wereld : het verhaal van de kip en het ei</i>	Verhalen, Autobiografisch	8	Algerije	2004
Mohamed Sahli, Lydia Rood	<i>Brief uit hollanda</i>	Marokko, cultuurverschillen	11	Marokko/ Nederland	2005
Henna Goudzand Nahar	<i>De stem van Bever</i>	Verdraagzaamheid, problematiek van migranten	4	Suriname	2007
Pieter Feller, Najiba	<i>Nasim en Natalie</i>	Verschillen tussen culturen, wat het zelfde is	7	Marokko en Nederland	2008

²⁸ Voorst, S. van, 'In de 'Kerk zonder kinderen' op zoek naar de allochtone kinderboekenauteurs', In: *Literatuur zonder leeftijd*, 72, p. 110.

Abdellaoui					
Mohamed Sahli	<i>Blijf van me af!</i>	Homoseksualiteit in de Marokkaanse cultuur	11	Marokko	2009
Habibe Unal	<i>Het is Ramadan, Sahoer van Muaz, Iftar van Muaz</i>	Drie boeken over Ramadan	4	Turkije	2009
Halil Gür	<i>De mooiste heimweeverhalen uit het oosten</i>	Jeugdherinneringen, Turkije	10	Turkije	2009
Bénazir (Bianca Nazir)	<i>BBB : Boerenkool, baklava, bara</i>	Cultuurverschillen	11	Suriname	2009
Morningstar Amazu	<i>Wildewas en het mooie meisje</i>	Dieren, spelen in het bos, wie is de mooiste.	3	Nigeria	2010

Tabel 2: Corpus boeken van allochtone auteurs

In totaal zijn er tussen 2000 en 2010 volgens het onderzoek dus 17 boeken van 12 allochtone auteurs uitgegeven. Deze boeken zijn voor kinderen of jeugd van verschillende leeftijden, vanaf 3 tot 14 jaar. Er zijn auteurs van Surinaamse, Turkse, Marokkaanse, Nigeriaanse, Algerijnse en Somalische afkomst vertegenwoordigd. De groep auteurs en boeken is dus niet groot maar wel divers. De boeken komen van elf verschillende uitgeverijen²⁹; er bestaat dus geen monopolie op allochtone kinderliteratuur.

6.1. Thematiek

De thematiek van allochtone boeken kunnen wij in de volgende groepen verdelen:

1. Boeken over cultuurverschillen (boeken over de botsing van twee verschillende culturen)

Zohra Zarouali: *Een doel voor ogen*, Najoua Bijjir: *El weswes: Marokkaanse meisjes van nu*, Pieter Feller, Najiba Abdellaoui: *Nasim en Natalie*, Mohamed Sahli: *Blijf van me af!*, Bénazir: *BBB: Boerenkool, baklava, bara*.

²⁹ Dilara boekhandel, Davids fonds, Boekenbent, Stichting IVIO, Gottmer, De Geus, Pimento, Moon, De vier windstreken, Calbone, Vassallucci.

2. Boeken die over thematiek uit een andere cultuur gaan
 - a. verhalen die zich in een andere cultuur afspelen
Mohamed Sahli, Lydia Rood: *Brief uit Hollanda*.
 - b. Boeken die over thematiek uit een andere cultuur gaan
Habib Unal: *Het is Ramadan, Sahoer van Muaz, Iftar van Muaz*.
 - c. navertellingen van oorspronkelijke verhalen uit een vreemde (d.w.z. niet Nederlandse) cultuur
O.A. Abdi (Keli): *Oude Somalische kinderverhalen*.
3. Autobiografische verhalen
Halil Gür: *De mooiste heimweeverhalen uit het oosten*, Hakim Traïdia: *De avonturen van Djoha: de grappigste man van de wereld: het verhaal van de kip en het ei*.
4. Boeken zonder multiculturele thematiek (dierenverhalen, poëtische verhalen enz.)
Hakim Traïdia: *Sindibad de pizzabezorger*, Morningstar Amazu: *Wildewas en het mooie meisje*.
5. Boeken over de migrantenproblematiek (over vluchtelingen, asielzoekers, enz.)
Henna Goudzand Nahar: *De stem van bever*, Jamil Shakely: *Dansen met de maan*.

Voor het onderzoek zal ik uit elk thematisch gebied een boek uitkiezen dat ik nader zal bespreken. Alleen de categorie van boeken zonder multiculturele thematiek laat ik buiten mijn aandacht.

Analyse van boeken

Bénazir: *BBB: Boerenkool, baklava, bara*

De auteur en het boek

De schrijfster, psychologe en pedagoge Bénazir (een pseudoniem van Bianca Názir) is geboren in 1964 in Suriname. Op zeer jonge leeftijd is ze met haar Hindoestaanse vader en Chinese moeder naar Nederland geëmigreerd. Vanaf haar jeugd wordt ze dagelijks geconfronteerd met de cultuurverschillen. Ze leeft en werkt in den Haag. Naast de boeken over paranormale zaken schreef ze het boek *BBB: Boerenkool, baklava, bara* dat over cultuurverschillen gaat.

Na een eigen onderzoek ontdekte ze dat thuis en op school weinig aandacht wordt besteed aan het begrijpen van elkaars culturele gewoontes. Daarom besloot ze er een boek over te schrijven.³⁰

Samenvatting van het verhaal met aandacht op multiculturele thematiek

Het verhaal gaat over een Fries meisje Eelke dat met haar ouders uit een Fries dorp naar de Schilderswijk in Den Haag verhuist.

Eelke gaat naar een middelbare school die bekend staat als een ‘zwarte school’ waar bijna geen blanke kinderen zijn. In vergelijking tot de andere schoolkinderen is Eelke rustig, onnozel, lief en een beetje wereldvreemd. De kinderen uit haar klas vinden haar schattig en ze willen haar beschermen tegen de anderen die misbruik van haar zouden kunnen maken.

De kinderen hebben het idee dat Eelke bij iedereen op bezoek zal komen om de verschillen in de culturen te zien. Eelke ziet het als een goede kans om iets nieuws te kunnen beleven. Door haar nieuwe vrienden maakt ze kennis met Surinaamse, Antilliaanse,

³⁰ < <http://leukkinderboek.nl/index.php?go=shopproduct&id=303&rate=4> > (20.6.2011)

Turkse en Marokkaanse gewoontes.

Haar culturele tocht begint bij Ciska, een Creools meisje met Surinaamse ouders. Ciska is vrolijk en legt makkelijk contact met anderen. Ze dient in het boek als een voorbeeld van een Surinaamse persoonlijkheid. Bij Ciska krijgt Eelke Surinaams eten en drinken en leert ze iets over de gewoontes van de Creoolse cultuur, bijvoorbeeld geld aan de armen geven (de moeder van Ciska zendt geld aan haar broer in Suriname). De hele familie van Ciska is groot en brengt veel tijd samen door. Iedereen is oom en tante, want “Hoe meer zielen hoe meer vreugd.” (2010: 22)

Eelke concludeert dat het gezin van Ciska een warm, en vooral een hecht gezin is waar iedereen zich verantwoordelijk voor elkaar voelt: “de respectvolle behandeling die de kinderen naar hun ouderen hebben, is voor Eelke een nieuwe ervaring.” (2010: 29)

Eelke vindt niet alleen het eten maar ook de wijze van leven en de gewoontes heel boeiend. Een beetje vergezocht is haar proclamatie “Als iedereen zo met elkaar om zou gaan zou de wereld er beter uitzien.” (2010: 29)

Door de gezellige ontmoetingen met verschillende culturen krijgt Eelke het idee dat de media alleen probleemgevallen benadrukken, waardoor een verkeerd beeld over de allochtonen ontstaat. Ze merkt dat de criminelen die allochtoon zijn, door hun eigen cultuur nog meer worden verdacht dan door de autochtonen. “Door hun toedoen moeten de ‘normale’ autochtonen dubbel en dwars bewijzen, dat ze niet zo zijn als het beeld dat er geschapen wordt.” (2010: 183)

Het verhaal wordt spannender als Eelke op de Haagse markt een dertienjarig Somalisch meisje Mouna ontmoet. Mouna vertelt Eelke meteen haar verdrietige verhaal hoe ze haar familie verloor en hoe ze in Nederland als een asielzoeker terecht kwam. “Het was duidelijk te zien dat de oorlog in Somalië, het asielzoekerscentrum en de dood van haar oma diepe sporen hadden achtergelaten bij Mouna. Mouna was daarna in een Nederlands gezin opgevoed en voelt zich ook een Nederlandse. Ze studeert en wil een kinderrechter worden.” (2010: 42) De schrijfster toont dat Mouna ondanks haar oorsprong en alle problemen volledig geïntegreerd wordt in de Nederlandse maatschappij.

Alles ging met Mouna goed totdat haar moeder kwam om haar op te halen omdat ze volgens de Somalische cultuur de huwbare leeftijd heeft bereikt. De moeder heeft Mouna verkocht aan een man.: “Ze was goedkoop, omdat ze niet besneden was.” (2010: 176) De pleegouders probeerden Mouna te zoeken, maar het is niet gelukt. Nu zit ze opgesloten thuis bij een Somaliër en mag met niemand van buitenaf praten.

Eelke vertelt dit verhaal aan haar vrienden en samen gaan ze Mouna aan het einde

van het boek redden.

Vervolgens ontmoet Eelke nog een Joodse jongen Michael. Ook hij wordt als een voorbeeldige, lieve jongen voorgesteld. Hier komt zelfs het Israëliisch-Palestijnse conflict aan bod: “Michael weet dat Joden en Moslims eigenlijk al jaren een strijd om de stad Jeruzalem voeren. Michael word soms wel heel erg moe van de strijd die er gevoerd wordt tussen Joden en de Islamieten.” (2010: 112) Maar hij verklaart: “Ik zal proberen met een schone lei hieraan te beginnen en vooral open proberen te staan voor het andere geloof met alle tradities.” (2010: 113)

In het volgende hoofdstuk wordt Ciska op een Marokkaanse jongen Yaid verliefd maar hun culturen zullen hen in de weg staan. Dit verhaal van verboden liefde loopt goed af, omdat de ouders een begrip hebben en tolerant zijn.

Een andere multiculturele ontmoeting gebeurt wanneer de vrienden een gesprek over de godsdienst (Islam, Jodendom en Hindoeïsme) hebben. Ze komen tot de conclusie dat “als je goed kijkt naar deze drie godsdiensten, hebben we meer overeenkomsten dan we denken. [...] Ja alleen is het jammer dat wij wel erover kunnen praten, maar dat er in zoveel landen om gevochten wordt [...] Misschien omdat ze nooit de moeite nemen om met elkaar te praten.” (2010: 176) Hiermee wordt benadrukt hoe belangrijk de dialoog tussen verschillende culturen is.

In het voorlaatste hoofdstuk wordt een Hindoestaanse jongen Ashok geslagen omdat hij met een moslim meisje praat. Aan het eind van het boek nemen alle vrienden van Ashok wraak. Als ze de slechterik die Ashok geslagen heeft ontmoeten, zeggen ze tegen hem: “Jij bent te laag om jezelf Marokkaan te noemen, jullie ellendelingen zorgen ervoor, dat wij, hardwerkende Marokkanen, Surinamers, Antillianen en Turken een slechte naam krijgen. Maar jullie worden door je eigen volk verafschuwde, jullie brengen ons te schande. Door jullie ontstaat er onbegrip en haat bij de Nederlanders, maar wij pikken het niet meer. We gaan van nu af aan hard afrekenen met jullie, gespuis!” (2010: 225) Dit is een sterke verdediging van de hardwerkende allochtonen tegenover de criminelen die een schande voor Ashoks volk zijn.

Concept van multiculturalisme

Voor Bénazir is blijkbaar de boodschap van multiculturalisme meer belangrijk dan een hoog literair stijl. Het boek heeft een duidelijk leerzame toon en kan bijna als een pamflet gezien worden. De schrijfster zoekt alle mogelijke overeenkomsten die de verschillende culturen hebben om te laten zien dat het mogelijk is om elkaar te begrijpen en

met elkaar een maatschappij te vormen. Alle culturen met hun eigen religies en gewoontes kunnen in dit boek naast elkaar en ook met elkaar zonder problemen of ruzies leven. De allochtone kinderen zijn altijd als behulpzaam en vriendelijk voorgesteld. De personages uit verschillende culturen hebben bijna altijd alleen goede eigenschappen.

In het verhaal van de Somalische meisje Mouna wordt aangeduid dat volledige integratie zonder enkel probleem mogelijk is, uit welke cultuur men ook komt. “[...] Mouna was daarna in een Nederlands gezin opgevoed en voelt zich ook een Nederlandse. Ze studeert en wil een kinderrechtster worden.” (2010: 42) Wel moet men zich aan de nieuwe (hier de Nederlandse) cultuur aanpassen en de inheemse regels volgen. Het is bijvoorbeeld niet aanvaardbaar om vrouwen te slaan of hun vrijheid te beperken. Ook gearrangeerde huwelijk wordt als een vrijheid beperking beschouwd. De grens wat mag en wat niet is in het boek duidelijk bepaald alsof er in de wereld objectieve en eenvormige morele wetten zijn.

De beschrijving van de Somalische cultuur is nogal negatief. Hoewel de andere culturen als acceptabel of zelfs gezellig optreden is hier alles wat de Somalische cultuur betreft niet positief. Met andere woorden worden de negatieve kanten van geen andere cultuur dan de Somalische cultuur voorgesteld.

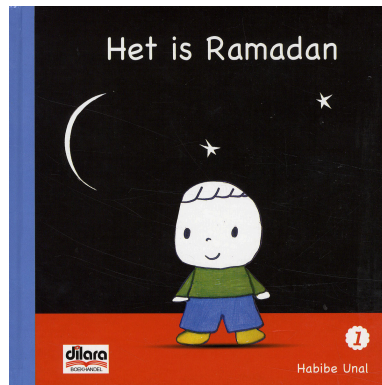
In elk geval krijgt de lezer van dit boek een nieuwe kennis over verschillende culturen. Het verhaal toont hoe tolerantie en dialoog belangrijk zijn om in de multiculturele maatschappij in vrede en vreugde te kunnen leven. Het boek is een goede benadering om de kinderen de tolerantie en begrip voor ‘de Anderen’ te leren, maar de manier waarop Bénazir dit begrip en de tolerantie wil bereiken, is dubieus. Er komen te veel opvoedende opmerkingen, clichés en kunstmatige situaties en gesprekken voor. De personages blijven alleen types zonder echte emoties, de gebeurtenissen worden vereenvoudigde, ideologische beelden.

De visie van ‘de Ander’

Interessant is in dit boek de visie van ‘de Ander’. Aan het begin van het verhaal is Eelke het gewone Friese meisje dat naar een ander wereld, de multiculturele stad gaat verhuizen. Al gauw draait deze situatie om: als ze voor het eerst naar de ‘zwarte school’ gaat, wordt zij degene die ‘de Ander’ is, en dat merkt ze onmiddellijk ook. Langzamerhand wordt ze dan in de multiculturele maatschappij geïntegreerd. Iedereen is in deze maatschappij anders, maar niemand is ‘de Ander’. Zoals Bénazir zegt: “Boerenkool,

baklava en bara horen op een bord”³¹. De schrijfster focust haar aandacht op de overeenkomsten tussen culturen in plaats van de verschillen te benadrukken. Op deze manier probeert ze een positieve beeldvorming over ‘De Ander’ vast te leggen.

Habib Unal: *Het is Ramadan*

De auteur en het boek

Habib Ünal is een lerares en schrijfster van Turkse afkomst. Ze werkt op een voorschool in Amsterdam. Van de kinderen krijgt ze vaak vragen over de Ramadan. Daarom kwam ze op het idee om daarover een boek te schrijven.³²

Het boekje *Het is Ramadan* is een van de reeks van drie boeken over de Ramadan. De andere delen gaan over de ochtendmaaltijd voorafgaand aan het vasten (*Sahoer Van Muaz*) en over het verbreken van het vasten (*Iftar Van Muaz*). De boeken zijn bedoeld voor kinderen van ongeveer vier jaar.

Samenvatting van het verhaal

De hoofdpersoon van het boekje Muaz vraagt zijn vader wat Ramadan is. Zijn vader legt het hem op 13 bladzijden op een simpele manier uit. Hij leert hem uit wat vasten is, wanneer Ramadan plaats vindt en waarom de moslims vasten. Hij legt uit dat het niet alleen om het beperken van het eten gaat, maar ook om belangrijkere dingen zoals het goed doen en lief zijn tegen iedereen.

Dankzij mooie en eenvoudige illustraties ziet het boek heel aantrekkelijk uit en dat niet alleen voor de moslim kinderen, maar ook voor de ‘niet-gelovigen’, d.w.z. voor de kinderen (van ouders) die niet moslim zijn. Het boek voldoet aan belangrijke functies van

³¹ <<http://www.benazir.nl/>> (15.2.2011)

³² <http://ramadanfestival.nl/read/pragramma_select/id/2212926> (16.6.2011)

een prentenboek; het is informatief, het kweekt belangstelling voor het boek per se en helpt het gevoel voor esthetiek te vormen.

Concept van multiculturalisme

De Nederlandse kinderen zijn in contact met de islam, of ze moslim zijn of niet. Daarom is er ook behoefte aan boeken die hun nieuwsgierige vragen over de religie zouden kunnen beantwoorden. De dialoog tussen de vader en het kind in het boek kan ook beschouwd worden als een dialoog tussen moslims en niet- of andersgelovigen. In dit boek staat de kennismaking met de islamitische cultuur centraal.

Het concept van multiculturalisme dat dit boek presenteert blijkt misschien het meest uit de boodschap aan de achterkant van het boek: “Uit respect voor het woord “Bismillah” (= in de naam van Allah) vraag ik uw kinderen heel vriendelijk om het boek niet op de grond te leggen, maar liefst op een tafel of kast te bewaren.”³³ Het maakt dus niet uit of je moslim bent of niet, deze regel geldt voor iedereen. In de multiculturele maatschappij kunnen dus ook de moslims de regels vaststellen. Dit verzoek is zeker vriendelijk bedoeld. Het maakt het boek voor kinderen nog interessanter, en vooral voor de kinderen die niets over de moslimse gewoontes weten, want hun andere boeken mogen ze waarschijnlijk wel op de grond leggen. Het boek leert een klein kind en ook een volwassene iets over Islam. Door deze kennismaking leert het kind dat islam niets vreemds is, maar iets moois en interessants.

De visie van ‘de Ander’

Het boek is zowel voor moslims als niet-moslims bedoeld. In het boek gaat het niet om een tegenstelling tussen de islamistische en niet-islamistische cultuur. Muaz is een gewoon kind dat, zoals alle kinderen het doen, zijn papa vraagt wat Ramadan is. Vader beantwoordt op de eenvoudigste manier, zonder opvoedende toon en met neutrale taalmiddelen. Ook in de illustraties communiceren moslims en niet- moslims op dezelfde manier. Alsof we allemaal in de ogen van Allah gelijk waren.

³³ Omslag van Unal, H., *Het is Ramadan*, Dilara Boekhandel, Amsterdam, 2009.

Halil Gür: *De mooiste heimweeverhalen uit het Oosten*

De auteur en het boek

Halil Gür is de meest gewaardeerde auteur uit de lijst van allochtone kinderboekenschrijvers. Hij kwam in 1974 naar Nederland uit Turkije en debuteerde in 1984 met de verhalenbundel *Gekke Mustafa*, die met de E. du Perronprijs bekroond was.³⁴ Halil Gür wordt beschouwd als de eerste migrantenschrijver in Nederland. Hij schrijft vooral voor kinderen, maar sommige verhalen zijn ook voor volwassenen geschikt. Naast prozaschrijver is hij ook succesvolle dichter. De bron van zijn verhalen ligt meestal in zijn herinneringen aan zijn jeugd die hij in Turkije doorbracht. Deze herinneringen contrasteren met de westerse wereld die in de verhalen vaak in een negatief daglicht gesteld wordt.

In het boek *De mooiste heimwee verhalen uit het Oosten* zijn zeven verhalenbundels opgenomen die de auteur tussen 1984 en 2001 geschreven heeft: twee bundels die meer geschikt zijn voor volwassenen (*Gekke Mustafa en andere verhalen* en *De hemel bleek grijs*) en vijf verhalen voor jongere lezers (*Mijn dappere moeder*, *Een kind vliegt door de nacht*, *Mijn grote oma*, *Een steen aan een draadje* en *Ik danste met engelen*). In de verhalen voor volwassenen beschrijft hij het leven als immigrant, terwijl in de verhalen voor kinderen hij terug naar zijn jeugd gaat en het leven in Turkije beschrijft.

De thema's die in het boek voorkomen zijn verschillend, maar ze hebben allemaal een gelijke toon. De auteur spreekt uit het verlangen naar zijn geboorteland, daarom de titel 'heimwee verhalen'. Hij beschrijft met gemak tot de verbeelding, zodat de lezer een gevoel krijgt alsof hij onbekende dingen, plaatsen en gebeurtenissen zelf kende. De heimwee naar het Oosten wordt onderbewust aan de lezer overgedragen.

Naast deze verlangende, heimweeachtige toon is er altijd ook een ondertoon,

³⁴ Goedegebuure, Jaap, Allemaal allochtonen, ja gezellig, *Trouw*, 28-03-2009.

namelijk de licht klagende toon die tegen de Nederlandse lezer, of eigenlijk tegen de westerse maatschappij gesteld wordt. Gür stelt de Turkse cultuur niet expliciet boven de Nederlandse, maar spreekt duidelijk zijn liefde tot Turkije uit. Op deze manier wil hij een bewondering en begrip voor de Oosterse cultuur wekken bij de lezers die uit een andere cultuur komen.

Samenvatting van een verhaal

Het verhaal dat voor het onderzoek het meest geschikt is, is het verhaal *Ik danste met de engelen*, die eerst in 2001 bij de uitgeverij De Fontein gepubliceerd was.

De hoofdfiguur van het boek is kleine Halil. Hij groeit op in een grote arme familie, en beleeft veel avonturen. In zeven verhalen beschrijft de auteur het dagelijks leven in Oost Turkije. Halil wil graag wat geld hebben en moet dus een manier vinden om aan het geld te kunnen komen. In het eerste verhaal steelt Halil geld van zijn vader, maar zijn moeder krijgt de schuld. Hij probeert ook wat geld te besparen als hij boodschappen gaat doen. Later probeert hij ook te gokken, maar dat wordt ook geen succes.

Hij leert zijn oma kennen die magische krachten heeft. Met oma bouwt hij een bijzonder hechte relatie op. In een ander verhaal wordt Halil ziek en na een lange strijd wordt hij door Allah wonderbaarlijk genezen. Aan het eind van het boek sterft Halils oma en hij besluit om naar Nederland te emigreren.

Het boek verbeeldt mooi de sfeer van het leven in Oost Turkije- het beschrijft hoe de armen naast de rijken leven en hoe bijzonder belangrijk religie en familie voor de mensen is. Heel krachtig zijn de kleurrijke beschrijvingen van de omgeving die de lezers letterlijk overbrengen naar plaatsen waar ze anders nooit zouden komen. Door de beschrijving van de diepe relaties tussen de individuele gezinsleden wordt de Turkse cultuur gekarakteriseerd als emotioneel rijk en levendig.

Concept van multiculturalisme

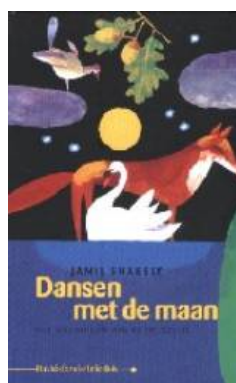
Halil Gür zet in zijn verhalen twee culturen naast elkaar, namelijk de Turkse en de Nederlandse, of, in een bredere zin, de hele Oosterse en de Westerse. Als immigrant en bovendien een illegale arbeider ervoer Gür in Nederland het gevoel van vernedering. Hoewel de Turken in Nederland vaak als een lager volk gezien worden, keerde hij nooit terug. Hij blijft een Turk die trots is op zijn wortels, land en cultuur. Hij wil zijn land niet zozeer verdedigen, maar eerder in een betere licht zetten. Hij wil anderen de ogen openen en

laten zien dat de Oosterse cultuur haar schatten en waarde heeft. Hij toont met zijn verhalen dat de Oosterse cultuur iets heeft wat in de Westerse cultuur ontbreekt, dat er waarden zijn die in de Westerse cultuur op de achtergrond verbannen zijn maar die eigenlijk heel erg belangrijk zijn, met name de liefde, het geloof en de familie. Hij ziet het Nederlandse multiculturele model niet als een ideaal, maar blijft niet bij het klagen. Hij doet er eigenlijk iets aan. Met behulp van zijn boeken probeert hij de Nederlandse kinderen te leren wat in het leven waardevol is en dat deze waarden voor iedereen gelden.

De visie van ‘de Ander’

Halil Gür spreekt in zijn verhalen vanuit het perspectief van een Turk die in Turkije in een Turkse familie en cultuur opgevoed werd. Zijn identiteit is dus duidelijk bepaald. Het oogpunt waaruit de verteller naar de wereld kijkt bepaalt ook wie in het verhaal de Ander is. Als de verteller een kind is, zijn de grenzen van wat of wie ‘de Ander’ is vrij los. Het kind stelt zichzelf altijd in het centrum van zijn wereld, maar staat open tegenover de vreemde (de andere) wereld. De grens tussen de eigen ‘ik’ en ‘de Ander’ blijft doordringbaar. De ervaring van de auteur met het leven in West Europa is in de verhalen echter sterk aanwezig. Hoewel de visie van ‘de Ander’ een beetje verhuld is achter het perspectief van het kind, wordt toch de westerse materiële wereld die de auteur zelf kent in het verhaal geprojecteerd als de wereld van ‘de Ander’.

Jamil Shakely: *Dansen met de maan*

De auteur en het boek

Jamil Shakely is een Koerdische auteur die in 1989 naar België ontvluchtte. In 1993 debuteerde hij met het verhaal *De witte wolk*, een poëtisch maar dramatisch verhaal over de aanvallen van het Iraakse regime op de Koerdische bevolking (in 1987 en 1988), gezien

door de ogen van een kleine jongen.³⁵ Het leven in Koerdistan is ook het hoofdthema van zijn latere boeken, *Een vlinder aan het raam* (1997) en *De droom van de nachtruiker* (1998). Hij schrijft heel realistisch over de oorlog en dood, maar doordat de verhalen vanuit het oogpunt van een kind verteld worden, wordt de realiteit zuiver en meer poëtisch beschreven. Het boek *Dansen met de maan* is een poëtisch verhaal over onvrijheid, ontworteling, ballingschap, onderdrukking en heimwee.³⁶

Samenvatting van het verhaal

De hoofdpersoon is een oeroude eik, die vertelt hoe op een dag van zijn rustige leven mannen met kettingzagen kwamen, om zijn leven voor altijd te veranderen. Hij wordt gesneden en uit het bos weggevoerd. Weg van alles dat hij lief had, van zijn moeder (de waterbron) en vrienden (de wind, dieren, enz.). Er is een stoel van hem gemaakt, die als een troon voor de koning zal dienen. Maar de stoel kan zich met het nieuwe leven niet identificeren. "Ik heb geen takken en geen wortels meer, vogels maken niet langer nesten tussen mijn takken, en onder mijn wortels doet een bruine beer niet meer haar winterslaap. Ik ben een vreemde voor de wind. Een stoel ben ik, die alleen met zijn herinneringen leeft." (2003: 9)

Na een volksofstand komt de stoel in het huis van een schrijver terecht. De schrijver is een goed mens en een goede en gevoelige schrijver, maar hij is ook ongelukkig en gaat daarom de wereld in. De stoel zet hij op de straat. Daar vindt Simone (een kleermaakster) hem en neemt hem mee naar haar huis. Bij Simone beleeft de stoel een gelukkige tijd totdat er dieven komen. De dieven stelen de stoel en voeren hem weg om hem te verkopen. Toevallig gebeurt er een ongeluk op de weg en de stoel valt de kar uit. Aan het einde is de stoel terug in het bos waar hij hoort. Hij geniet van de zon, de wind, het water en de dieren. Het leven tussen de mensen heeft hem niet gelukkig gemaakt. Nu maakt hij weer deel uit "van een geheel waar geven en nemen in een vloeiende beweging eeuwig doorgaan". (2003: 47)

Het concept van multiculturalisme

Het verhaal *Dansen met de maan* is heel poëtisch, maar de thematiek is toch heel concreet, namelijk het verlies van identiteit, onvrijheid, ballingschap,

³⁵ Vanden Bosch, Veerle, Intense dagdromen, *De Standaard*, 30.10.2003.

³⁶ <<http://users.telenet.be/bsgo.tervuren/schrijvers.htm>> (14.4.2011)

geweld, onderdrukking en heimwee. Er zijn twee verschillende werelden verbeeld, de vreedzame wereld van natuur en de droevige, vaak gruwelijke wereld van de mensen. Maar het leven van een boom is hier echter als een metafoor gebruikt, het verhaal wil dus niet ingaan op het slechte behandelen met de natuur, maar eerder op het slechte behandelen met de mensen. Het concept van multiculturalisme luidt hier dus: laat de cultuur van de anderen bestaan, dwing niemand met geweld te veranderen.

De visie van 'de Ander'

In dit boek is de verteller de boom die uit de wereld van dieren en planten naar de wereld van mensen en hun wetten als een stoel wordt gebracht. Dus naar een wereld waar hij niet behoort en waar hij zich niet gelukkig kan voelen - naar een wereld die voor hem duidelijk 'een ander wereld' is. Dit is een metafoor voor de situatie van een vluchteling die zoals de boom onwillig weg moet van zijn geboorteland naar een ander land waar hij zijn plaats en genoeg niet kan vinden. De boom komt dus naar de wereld van de Ander, maar ook in deze vreemde wereld vindt hij iemand die hetzelfde gevoel heeft. Het is niet alleen de boom die zich in de maatschappij niet lekker voelt, maar ook de schrijver die hij ontmoet en die in de maatschappij ongelukkig is. Shakely toont daarmee een kritische houding tegenover de maatschappij. De problemen die de maatschappij heeft raken iedereen ongeacht de herkomst. Er is geen 'Ander' die slechter of beter is, maar er bestaat gewoon het kwaad en goed, de rechtvaardigheid en het onrecht en daarmee moet volgens de schrijver iets gedaan worden.

7. Boeken van autochtone auteurs

Het aantal boeken met multiculturele thematiek van autochtone auteurs is veel groter dan het aantal boeken van allochtone auteurs.

De Tabel 3 bevat autochtone auteurs die zich in hun boeken met migrantenproblematiek bezig houden en de problematiek van cultuur verschillen en van het 'anderszijn' benadrukken. In de lijst zijn boeken voor kinderen van alle leeftijden vertegenwoordigd, vanaf 2 jaar tot 14 jaar.

Dit gedeelte van het corpus is samengesteld op basis van de CBK catalogus en beschikbare recensies.³⁷ De boeken zijn geselecteerd volgens de thematiek. Boeken waarin de multiculturele thematiek geen grote rol speelt vallen buiten het corpus. Vanwege de omvang was het onmogelijk om alle literaire werken te vermelden; het corpus bevat echter de belangrijkste boeken op het gebied van kinder- en jeugdboeken met multiculturele thematiek uit de jaren 2000 t.m. 2010.

In dit verband is het belangrijk om op te merken dat er in de analyse alleen een beperkt aantal boeken in detail geanalyseerd kon worden. Zoals bij de allochtone auteurs zijn er ook vier boeken van de autochtone auteurs gekozen en nader geanalyseerd.

Auteur	Boek	Thematiek	Leeftijds-aanduiding	Jaar uitgave
Guus Kuijer	<i>Voor altijd samen, amen</i>	Cultuur-verschillen, verboden vriendschap	11	1999
	<i>Het is fijn om er te zijn</i>			2000
	<i>Het geluk komt als de donder</i>			2001
	<i>Met de wind mee naar de ze</i>			2001

³⁷ <<http://www.biblion.nl>>, <<http://www.leesplein.nl>>, <<http://www.leestafel.info>>, Centraal Bestand Kinderboeken: <<http://picarta.pica.nl/>>

	<i>Ik ben Polleke hoor!</i>			2001
Karin Hilterman	<i>Blauwe kralen</i>	Turkse migranten, cultuurverschillen	14	2000
	<i>Eerwraak</i>	Turkse migranten, cultuurverschillen	13	2001
	<i>Meryem</i>	Identiteit, cultuurverschillen	13	2002
	<i>Zwarte bergen</i>	Asielzoeken, cultuurverschillen, Koerdistan	13	2004
	<i>Respect</i>	Fundamentalisme, Islam	13	2006
Marie Wijk	<i>Vluchtelingen vertellen...</i>	asielzoekers	12	2001
Dolf Verroen	<i>Liever zwart</i>	anderszijn	7	2001
	<i>Josefientje mongolientje</i>	anderszijn	9	2003
	<i>Slaaf kindje slaaf</i>	Slavenrij, suriname	10	2006
Annemarie van den Berg en Willemijn de Weerd	<i>Boaz is bruin</i>	Adoptie, discriminatie	4	2001
Karlijn Stoffels	<i>Marokko aan de plas</i>	Marokkaanse kinderen	12	2002
	<i>Foead en de vliegende badmat</i>	Marokkaanse kinderen	9	2004
Evelien Pullens	<i>Zahra en het tovertapijt</i>	integratie	8	2002
Guido van Genechten	<i>Rikki en zijn vriendjes</i>	Anders zijn, gelijkwaardigheid	3	2003

	(meer boeken)			
Hanneke Rozema	<i>De wereld op zijn kop</i>	Terrorisme, cultuurverschillen	9	2004
Joyce Pool	<i>Blauw</i>	Asielzoekers, Turkse vluchtelingen, integratie	12	2004
Betty Sluizer	<i>Yasmin's wilde weekje</i>	kinderen van allerlei nationaliteiten	2	2006
	<i>Billen buikje benen</i>	kinderen van allerlei nationaliteiten	2	2008
Robin David	<i>Hou je van blauwe ogen</i>	Homoseksualiteit, cultuurverschillen	14	2007
Elly van der Linden	<i>Waar is Lizzy</i>		2,5	2007
	<i>De snoepjes van Aisha</i>		3	2007
	<i>Twaalf kleine peuters</i>		2	2008
	<i>Het Suikerfeestcadeau</i>		4	2010
Jennine Staring	<i>Multicultureel</i>	Cultuurverschillen, spelen	7	2008
Kristien Dieltiens	<i>Ik ben Pomme</i>	Cultuurverschillen	6	2008

Tabel 3: Corpus boeken van autochtone auteurs

7.1 Thematiek

De thematiek waarover de Nederlandse kinderboeken auteurs schrijven is gelijk aan de thematiek die de allochtone auteurs behandelen. Ook in hun boeken beschrijven ze de

conflicten die tussen twee verschillende culturen in een samenleving ontstaan, over het ‘anders zijn’, over de problemen van vluchtelingen, over discriminatie en integratie. Maar deze thema’s behandelen ze uiteraard op een verschillende manier, vanuit een ander oogpunt. Veel van de boeken hebben wel allochtone personages, maar minder vaak optreden ze als hoofdfiguren. De reden waarom het zo is, legt een van de belangrijkste schrijfsters van de boeken met multiculturele thematiek Karlijn Stoffels uit: “Een kinderboekenschrijver schrijft over wat hij kent, wat hem raakt.”³⁸ Het is dus natuurlijk om bij het schrijven een eigen perspectief (d.w.z. de perspectief van een autochtoon) te gebruiken.

Om de verschillen in het concept van het multiculturalisme en in de ‘visie van de Ander’ op te sporen, werden in totaal vier boeken van de autochtone auteurs in detail geanalyseerd. Om een algemener beeld te schetsen, werden de boeken gekozen die qua thematiek en leeftijdsbepaling met hun 'allochtone' equivalenten overeenstemmen.

Analyse van boeken

Joyce Pool: *Blauw*

De auteur en het boek

Het verhaal van Joyce Pool speelt zich in het hedendaagse Nederland af. De hoofdpersonage en tegelijkertijd de verteller van het verhaal is een veertienjarige meisje, Nienke. Ze is altijd bezig met schaatsen en wil een Europese kampioen worden. Daarom besteedt ze weinig tijd aan school en vrienden. Het verandert op een dag, wanneer de Koerdische klasgenoot Senna niet naar school komt en de meester uitlegt dat ze met haar

³⁸ Iris Pronk, Waar blijft de Turkse Carry Slee?, *Trouw*, 4.10.2006.

familie het land uitgezet is. De hele klas vindt het onrechtvaardig en wil dat daarmee iets gedaan wordt. Nienke en Bob (het vriendje van Senna) gaan op onderzoek naar het huis waar Senna woonde. Daar vinden ze het dagboek van Senna. In het dagboek lezen ze over het leven van Senna, haar gedachten en zorgen. Maar dan komt de politie hun het huis uitzetten. Bij de politie is ook de moeder van Nienke, daarom komt het naar boven dat de moeder ook aan de uitzetting van de Turkse familie meewerkte. Nienke wordt boos op haar moeder, omdat ze de uitzetting onterecht vindt en begrijpt niet hoe haar moeder dat kon doen.

Samen met hele klas proberen de kinderen Senna op te sporen. Bob wil zelfs naar Turkije gaan om Senna te zoeken, maar uiteindelijk keert hij terug. Hij begrijpt niet waarom Senna haar problemen voor hem geheim hield.

Aan het eind is het gelukt om via internet met Senna contact op te nemen en te horen hoe het met de uitzetting gegaan was.

Concept van multiculturalisme

Joyce Pool stelt de jeugd een moeilijke thema voor. De uitzettingsprocedure is iets waarover de jonge Nederlandse lezers waarschijnlijk al iets hoorden, maar door dit verhaal leert de lezer veel meer. De term wordt hier op een concrete familie en concrete helden (Senna en haar familie) mooi beschreven. Door de fragmenten uit Senna's dagboek leert de lezer ook iets over een andere (Koerdische) cultuur maar ook over het leven van vluchtelingen.

De situatie van de familie- en de hele vluchtelingenproblematiek is in het boek nogal vereenvoudigd. De hele klas toont grote solidariteit met de Turkse familie, iedereen vindt de uitzettingsprocedure afschuwelijk en staat aan de kant van de Immigranten. De enige die in het boek over de mogelijke rechtvaardigheid van het Nederlandse vluchtelingen beleid discussieert is de moeder van de hoofdfiguur Nienke. Er ontstaat een conflict tussen de moeder en de dochter en daarmee wordt aangeduid, dat de problematiek meer complex is. "Ons land kan gewoon niet alle mensen opnemen die hier willen blijven, dus je moet wel een verdraaid goede reden hebben. De reden van Senna's ouders was blijkbaar niet goed genoeg vergeleken met die van anderen." (2004: 130) Zegt de moeder, maar de indruk of zelfs de overtuiging dat de asielzoekers recht op het asiel hadden en dat de uitzettingsprocedure in dit geval onterecht is, blijft in het boek nogal vastgesteld.

De personages zijn rond de vijftien jaar oud, het boek is bedoeld voor kinderen ouder dan twaalf jaar, de schrijfster kon dus op de problematiek van vluchtelingen en immigranten iets dieper ingaan. Interessant zijn de momenten wanneer het Koerdische

meisje Senna het woord krijgt. Door de passages die haar dagboek voorstellen krijgt het verhaal een ander perspectief en de multiculturele thematiek raakt de lezer van dichtbij. Het is jammer dat de hoofdpersonage - het Nederlandse meisje Nienke, - een nogal plat karakter heeft.

De benadering van de auteur was om de jonge lezers uit te dagen om de mensen om zich heen anders te zien en daardoor minder onverschillig te zijn tegen de problemen van anderen. Merkwaardig is het feit dat op de achtergrond van het verhaal ook de politieke kant van het multiculturalisme aan orde komt, namelijk wordt er in het boek de Nederlandse wetgeving betwijfeld. Het Koerdische meisje en vluchtelingen in het algemeen worden in het boek als slachtoffers van onrechtvaardigheid beschouwen. Jammer is dat dit thema in het boek niet grotere aandacht krijgt.

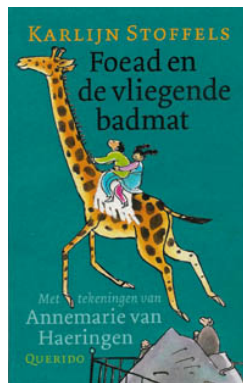
De visie van 'de Ander'

Het perspectief ligt in het verhaal bij het Nederlandse meisje, Nienke. Ze houdt zich bezig met haar eigen dingen en totdat er een probleem ontstaat, blijft ze onverschillig. De onverwachte uitzetting van haar klasgenote raakt haar sterk, ook omdat haar moeder hier een rol in speelt. Nienke ziet dat er ook anderen zijn, die echte problemen kunnen hebben. Omdat de vluchtelingenproblematiek haar klasgenoten ook raakt, moet ze haar standpunt over deze problematiek bepalen.

In dit boek is het de Koerdische familie die een andere status in het land heeft en die als 'de Ander' gezien wordt. Voordat de familie uitgezet was, was de Koerdische klasgenote voor Nienke niet anders dan de rest van de klas. Pas nadat Senna weg was, begreep Nienke, dat Senna volgens de wet in de Nederlandse samenleving niet hoorde. De schrijfster stelt de situatie anders dan de wet, ze laat zien dat ook vluchtelingen, zoals de Koerdische familie uit dit boek, goed geaccepteerd in de maatschappij kunnen worden en tot de maatschappij behoren. Door de gezonde en open-minded houding van de kinderen ten aanzien van de problematiek van de vluchtelingen, presenteert de schrijfster een rechtvaardige maatschappij.

In de passages waar Senna haar leven beschrijft, verandert het perspectief. Deze passages geven de meeste informatie over 'de Ander' vanuit een andere invalshoek en zijn dus voor de lezer heel interessant.

Karlijn Stoffels: *Fouad en vliegende badmat*

Auteur en het boek

Karlijn Stoffels, geboren 24 juni 1947, is een van de weinige Nederlandse auteurs die de moed hadden om een kinderboek met een allochtone hoofdpersoon te schrijven. In haar boeken verwerkt ze maatschappelijke problemen en serieuze onderwerpen (bijvoorbeeld in *'Een-nul voor de autisten'* schrijft ze over de jeugdpsychiatrie en in *'Stiefland'* over de behandeling van illegalen in Nederland.) Ook de multiculturele thematiek komt in haar werk voor. In *'Marokko aan de plas'* beschrijft ze door de ogen van de Marokkaanse jongen Issa hoe hij Nederland, zijn omgeving, zijn school en zijn vrienden ziet. De boeken van Stoffels zijn vol humor maar er zit altijd ook een belangrijke boodschap in.³⁹

Voor mijn onderzoek zouden er meer boeken van Karlijn Stoffels geschikt zijn, maar ik laat haar boeken voor kinderen boven twaalf jaar buiten mijn aandacht. Ik heb besloten om haar eerste boek voor kleinere kinderen (acht jaar en minder) *Fouad en de vliegende badmat* te bespreken. Het boek was bij de uitgeverij Querido in 2004 uitgegeven en in 2006 kreeg de schrijfster ervoor de Jenny Smelik-IBBY prijs.⁴⁰

Samenvatting van het verhaal

De hoofdpersoon van dit boek is het Marokkaanse jongetje Fouad. Als hij op een dag met zijn mama en de buurvrouw gaat winkelen, koopt zijn mama een afgeprijsde badmat. Deze badmat is geen gewone badmat, hij komt uit Bagdad waar een prinsesje met gouden vingers hem geknoopt heeft. “Zeven dagen heeft zij gewerkt en alle zeven dagen heeft zij gehuild [...] Zij hilde omdat zij niet tapijten wilde knopen. Zij wilde naar school.”

³⁹ <<http://leesfeest.nl/node/697>> (20.6.2011)

⁴⁰ <http://www.leesplein.nl/LL_plein.php?submenu=set_set&id=235> (20.6.2011)

(2004:10) Haar tranen zijn wonderbaarlijk en veroorzaken dat de badmat kan spreken, vliegen en toveren. Met deze badmat beleeft Fouad veel avonturen, hij gaat een hongerigezeltje redden en met zijn vriendinnetje Hind gaan ze een giraf uit de Emmense zoo en een chimpansee uit de Artis helpen. Ze gaan ook naar Marokko, naar de oma van Fouad, waarvan ze een ezel naar Amsterdam meebrengen. Omdat de badmat in de wasmachine gewassen is, verliest hij zijn kracht. Daarom besluiten de kinderen om naar Bagdad naar het prinsesje te gaan. Ze brengen haar mee naar school en zorgen dat niemand het ziet (de magische dingen kunnen alleen gezien worden door kinderen en mensen die dromen, als ze niet dromen, maar hard denken, dan zien ze niets.)

Aan het eind zijn alle dieren en mensen gelukkig. Het prinsesje opent in Bagdad haar eigen zaak met tapijten, ze verdient daardoor veel geld en dan kan ze ook in haar geboortestad naar school gaan.

Het is moeilijk om in te stemmen dat dit echt een happy end is, want wat voor maatschappij erkent kinderarbeid? Of was het de bedoeling om kapitalisme of feminisme te ondersteunen? Of besloot de auteur gewoon om het boek zo eenvoudig mogelijk te beëindigen zonder er naa te denken wat ze daarmee impliceert?

Het boek bevat veel magische gebeurtenissen, maar ook sommige rare en onlogische dingen die zeker niet de bedoeling van de schrijfster waren. Oplettende lezer storen er logische fouten zoals bijvoorbeeld de pasage waarin om vijf uur 's ochtends een groenteboer zijn winkel opent en de buurvrouw "languit in de zon, op een handdoek ligt". (2004:10) Een beetje onduidelijk is ook de figuur van de oma die eerst lief is maar dan weer niet en vooral de opa die met Fouad helemaal niet praat.

Leuk zijn in het boek de taalgrapjes en andere bedachtzame verschijnselen, maar soms zijn ze overbodig of zelfs onlogisch. Bijvoorbeeld dat de badmat fout Nederlands spreekt, terwijl de Iraakse prinses of de Marokkaanse oma geen problemen met het Nederlands hebben. En is het in orde dat in het boek de Emmense zoo de dieren mishandelt? Dat is zeker geen goede reclame voor de dierentuin.

De inhoud van het boek dient af te hangen van de benadering van de auteur. De auteur wil wel een boodschap brengen (want in haar boeken zit altijd een les)⁴¹, maar ze brengt in het boek te veel en te moeilijke problemen om het allemaal zo plat en eenvoudig op te lossen, bijvoorbeeld laat ze expres een prinsesje huilen, of ze laat Fouad de ezel van zijn arme oma naar Nederland ontvoeren. Over het algemeen is het verhaal nogal oppervlakkig en brengt geen duidelijke boodschap laat staan een kunstzinnige waarde.

⁴¹ Zandbergen, G., In gesprek met een badmat, *De Volkskrant*, 24-07-2004.

Concept van multiculturalisme

In het boek wordt de multiculturele thematiek niet echt benadrukt, dat de hoofdrol door een jongetje van buitenlandse afkomst wordt gespeeld is in het boek als vanzelfsprekend voorgesteld. Toch zijn er veel verwijzingen naar de maatschappelijke problemen, niet alleen de Nederlandse, maar eerder de Marokkaanse of de Iraakse. Terwijl de vreemde landen relatief negatief voorgesteld zijn, Nederland wordt in het boek geïntroduceerd rooskleurig en als een land waar iedereen het liefst zou willen leven. In het boek is de Nederlandse multiculturele maatschappij niet geproblematiseerd, tegengesteld zijn ze er allemaal gelukkig; het Marokkaanse jongetje Fouad, zijn moeder, vader, buurvrouw of de groenteboer die Fouad al om vijf uur artisjokken gratis geeft. Maar het zijn allemaal zulke platte karakters dat we hier niet diep op in kunnen gaan om iets te zoeken.

De multiculturele problematiek kunnen wij zoeken in de beschrijving van de twee vreemde landen die zich in het boek kort afspeelt. Maar over deze vreemde landen leert de lezer niet veel. Bagdad (de hoofdstad van Irak) is de plaats waar een jong meisje tapijten moet knopen om geld te verdienen. Ze moet geld sparen om naar school te kunnen gaan, later moet ze geld verdienen voor haar zieke moeder en zichzelf. Voor school heeft ze dan geen geld en geen tijd meer. Als het meisje de Nederlandse (allochtone) kinderen ontmoet, komen ze op het idee dat ze elke dag met de vliegende badmat naar Nederland kan komen en naar school kan gaan met Fouad. De Iraanse prinses zegt dan: “Ik wilde altijd al zo graag eens in Nederland kijken [...] Misschien kan ik dan tapijtjes maken met molens en klompen erop, zou dat niet mooi zijn?” (2004: 62) Deze uitspraak kan als een eenvoudige propaganda gezien worden. Wat er over Marokko naar boven komt is ook niets moois. In Marokko zien de kinderen hoe arm de mensen zijn. De omstandigheden waaronder de grootouders van Fouad leven zijn schijnbaar niet goed, maar dat wordt in het boek niet geproblematiseerd.

In het boek is gebrek aan een spirituele dimensie of menselijke wijsheid die bij de kinderboeken hoort. Sommige van de ideeën die in het boek voorkomen zijn zelfs onethisch. De prinses moet in het verhaal nog veel huilen om genoeg tover-tranen voor de badmat en de kinderen te hebben zodat ze van het vliegen kunnen blijven genieten. Als ze dan naar het feestje van Fouad komt (de badmat brengt alle vrienden naar het verjaardagsfeest) zegt ze: “In de herfstvakantie heb ik heel hard gewerkt. Ik heb nu mijn eigen winkeltje met tafelkleedjes. [...] Nu verdien ik genoeg geld om in mijn eigen stad naar school te gaan.” (2004: 87) Hieruit blijkt dus dat het meisje toch liever in haar geboortestad blijft, en dat is ook logisch want daar heeft ze haar moeder, haar familie, haar wortels en haar leven. Toch is de vreugde voor dat ze veel geld verdient misschien niet zo’n

geschikt beeld voor achtjarige kinderen.

In dit boek gaat het met de multiculturalisme zeker niet mis. Nederland is een geweldig land waar iedereen graag zou willen leven. Wees blij dat je een Nederlander bent (vooral als je een allochtoon bent), dat je gratis naar school mag en dat de ezels hier groen gras hebben. Dit is het multiculturele concept dat het verhaal impliceert.

De visie van ‘de Ander’

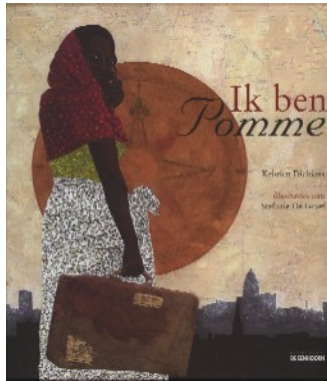
In het boek *Fouad en de vliegende badmat* is er geen sprake over verschillende culturen binnen de Nederlandse maatschappij. Ook zijn er geen aanwijzingen op de herkomst van de personages of op hun gedrag en gewoontes. Nederlandse cultuur wordt hier als een geheel gezien zonder verschillen te maken tussen wie er geboren is en wie zijn wortels ergens anders heeft. Dat de hoofdpersoon de badmat als een bidmat wil gebruiken, wordt in het boek als iets alledaags gezien. De moeder van de hoofdpersoonage is moe van de uitverkoop en papa is een tramconductor, meer hoeft de lezer over de ouders niet te weten. Dat de familie Marokkaans is wordt niet erg benadrukt. De namen van de figuren (Fouad, Habiba, Hind) wijzen er genoeg duidelijk op. De verteller blijft onzijdig en stelt de Nederlandse maatschappij als een vanzelfsprekend rechtvaardige maatschappij voor. De tegenstelling is in het boek gevormd tussen Nederland en Irak/Marokko, dat wil zeggen tussen het makkelijke leven in Nederland en het moeilijke arme leven elders. Maar dit aspect wordt in het boek ook niet zo erg benadrukt. Waarover het boek eigenlijk gaat en wat de bedoeling van de schrijfster was, blijft voor de volwassen lezers een raadsel. In recensies waren er ook uiteenlopende meningen.⁴² Interessant is het feit dat het boek in 2006 met de Jenny Smelik /IBBY prijs bekroond was.⁴³ In de jury rapport staat dat “in *Foad en de vliegende badmat* komt haar [d.w.z. Karlijn Stoffels] mening subtiel, verborgen in het verhaal, maar voor een goede lezer toch zo duidelijk naar voren. Eén van de juryleden omschreef het als volgt: ‘Grootste troef van dit kleurrijke en fantasievolle verhaal over een vliegende en sprekende badmat en een wereld van onbegrensde verbeeldingskracht is het terloopse van het multiculturele aspect, en dat is toch echt bevrijdend na alle expliciete boodschappen en verlicht georiënteerde boeken.’⁴⁴

⁴² Bijvoorbeeld: Snoeijen, M., De badmat van Karlijn Stoffels *NRC Handelsblad*, 25.6.2004., Zandbergen, G., In gesprek met een badmat, *De Volkskrant*, 24.07.2004., Jonge, Harm de, Op een vliegende badmat naar Bagdad, *Didaktief*, 15.12. 2006.

⁴³ Tweejaarlijkse prijs (tot 1990 de Jenny Smelik-Kiggenprijs) ingesteld ter aanmoediging van kinder- en jeugdboekenauteurs of illustratoren, die een bijdrage leveren aan de totstandkoming van een beter begrip voor mensen uit ‘minderheidsgroepen’. Voor het eerst uitgereikt in 1983.

⁴⁴< <http://www.leesplein.nl/assets/juryrapporten/smelik-ibby-2006.html>> (28.7. 2011)

Kristien Dieltiens: *Ik ben Pomme*

Auteur en het boek

Kristien Dieltiens werd op 27 september 1954 in Antwerpen geboren. Ze is een onderwijzeres, illustrator en schrijfster. Ze is auteur van meer dan twintig boeken, met haar boek *Olrac* (historische roman voor jongeren) won ze in 2002 de eerste prijs van de Kinder- en Jeugdjury Vlaanderen.

Ik ben pomme is een poëtisch verhaal over een Afrikaanse immigrante die in een niet nader bepaald Europees land probeert te wennen en haar nieuwe plek op de wereld zoekt waar ze aan haar eerste kind het leven zou schenken. De illustratie en grafieken vormen in het boek een eenheid. De tekst is in strofen verdeelt. Elke regel begint met een grote letter. Verder zijn er geen poëtische stijlfiguren gebruikt, behalve associaties en enjambement. Het verhaal is met eenvoudige zinnen geschreven, meestal een zin op een regel. Ze staan los van elkaar maar toch zijn ze verbonden. Een beeld volgt een ander, tussen de regels heeft de lezer tijd om de beelden voor te stellen.

Het verhaal begint voordat de verteller in de wereld komt. De verteller is het kindje dat de wereld nog van een andere plek bekijkt. Het verhaal is in de verleden tijd verteld. "Ik ben geboren toen de wereld begon. Ik ben ik. Ik ben Pomme." (2008: 2) Het verhaal speelt zich dus af voordat de wereld begon. De moeder van de verteller komt met een vliegtuig uit Afrika. Ze is arm, ze kent de taal niet. Ze ontmoet de vader van de verteller. Ze worden verliefd op elkaar. De moeder gaat eerst in een asielzoekerscentrum wonen, ze wordt verdrietig en heeft heimwee naar haar land. De voorjaar komt en ze wordt zwanger. Ze wacht tot het tijd is en dan gaan ze samen het huis zoeken waar ze samen hun wereld zouden beginnen. Het wordt moeilijk, want niemand wil hen helpen. Ze moesten verder zoeken van de anderen. De moeder heeft haar huis opgeknapt, anders dan als ze in de stad gezien had. Haar deur en gordijnen moeten altijd open zijn. In de herfst trokken de vogels naar het Zuiden en de moeder krijgt heimwee. Eindelijk gaat de wereld beginnen, het kind is

geboren. Op de laatste pagina krijgt het kindje een naam. “De wereld rook naar groene appels. / Je bent om in te bijten, lachte mijn moeder. / Ze gaf me mijn naam./ Ik ben ik./ Ik ben pomme.” (2008: 25)

Het verhaal is heel poëtisch, er is meer tussen de regels gezegd dan in de tekst. Er is ook tal van verwijzingen naar de Bijbel. Bijvoorbeeld wanneer de ouders in een appel bijten of de plaats zoeken om een kind ter wereld te brengen. Heel mooi is ook de wijze van het behandelen van de tijd. De wereld begint voor iedereen met het geboorte, er zijn dus verschillende werelden die naast elkaar bestaan. De tijd is in het verhaal hier dus een heel breed en vaag begrip. Door herhaling van sommige zinnen en gebeurtenissen kan de tijd ook als cyclisch gezien worden.

Het verhaal is voor kinderen van 6 jaar bedoeld, maar eigenlijk is het zo poëtisch en diep, dat het boek met plezier door iedereen gelezen kan worden.

Concept van multiculturalisme

In dit boek zoekt een Afrikaanse jonge vrouw asiel in een onbepaald, ver, Europees land. Ze komt in een asielzoekerscentrum terecht, waar ze ongelukkig is, maar ze hoopt op een betere toekomst. Ze krijgt wel heimwee, maar ze wordt ook verliefd en dat helpt haar om met het verdriet om te gaan. Als ze vrij is en een plaats gaat zoeken om te wonen, maakt ze kennis met de inheemse cultuur. Ze vindt deze cultuur heel anders en onvriendelijk, maar ze gelooft toch dat er goede mensen zijn. Ze merkt dat ze binnen de maatschappij niet echt hoort en daarom gaat ze haar eigen weg. Maar ze wil zich niet voor de anderen afsluiten, ze staat voor de andere cultuur open.

Het concept van multiculturalisme is hier dus nauw met de visie van ‘de ander’ verbonden. De Afrikaanse vrouw is nieuw in de stad en het land en ze voelt zich niet welkom. Ze kan niet afhankelijk zijn van de hulp van anderen. Ze volgt de gewoontes van de inheemse cultuur niet volledig, ze bracht haar cultuur mee en ze is haar niet verloren. “De deur moet altijd open staan. [...] Mijn moeder herschikte alles. / De kamers, haar kleren en het leven. / Ze wikkelde wijde doeken met bloeiende bloemen om / haar heupen. Ze maakte gordijnen die open bleven.” (2008: 23) Ze is blij dat ze asiel en haar nieuwe thuis en een nieuw leven gevonden heeft. Ze heeft ook de nieuwe taal geleerd. Maar ze wil haar identiteit behouden, en dat is in de multiculturele samenleving niet makkelijk.

De visie van ‘de Ander’

De Afrikaanse vrouw, in het verhaal de moeder, ziet dat er een groot verschil tussen

haar cultuur en de cultuur van het asiel-land is. Ze ziet dat het juist zij is, die in dit nieuwe land 'de Ander' is.

Het boek is poëtisch geschreven, er is bijna niets expliciet gezegd, het enige waaraan de lezer informatie kan ontleen is het gevoel en de visie die de verteller beschrijft. De verteller is hier de nog niet geboren baby, die de gebeurtenissen beschrijft vanuit een andere sfeer. Daarom is het boek in zo'n poëtische taal, zonder de ervaring van de wereld geschreven. Deze baby-opvatting kan ook als een verwijzing dienen naar de gevoelens van migranten die asiel in een vreemd land zoeken.

Elly van der Linden: *Het Suikerfeestcadeau*

Over de auteur en het boek

Elly van der Linden is een schrijfster en onderwijzeres, die zich met educatie van kinderen vanaf 0 tot 6 jaar bezig houdt. Ze schrijft boeken met multiculturele elementen voor de kleinste kinderen. *Het Suikerfeestcadeau* is haar tweede boek dat over het Suikerfeest gaat (naast dit boek verscheen vroeger het boek *Snoepjes van Aisha*).

Het einde van de Ramadan nadert. Op school maken de kinderen mooie dozen waarin ze cadeautjes voor arme kinderen stoppen, zodat ze het Suikerfeest ook kunnen vieren. Samir, de hoofdpersoon van het boekje kijkt ook uit naar het feestje, want als de Ramadan afgelopen is, gaat iedereen het Suikerfeest vieren. De hele familie en alle vrienden vieren mee. Er wordt een feestmaaltijd gemaakt met allemaal lekker eten, kinderen krijgen cadeautjes en iedereen krijgt nieuwe kleren en ziet er heel mooi uit. Zodat de arme kinderen het ook kunnen vieren, is het de gewoonte om doosjes met cadeautjes aan arme kinderen te geven. Samir krijgt geld van opa om de cadeautjes te kunnen kopen. Hij neemt ook alles uit zijn spaarpot en stopt het geld in de envelop die hij dan goed verstoppt. Later kan hij de envelop niet meer vinden. Papa en mama gaan Samir helpen de envelop te zoeken, maar

zonder succes. Samir vindt het erg dat hij het geld kwijt is. Als de hele familie nieuwe kleren gaat kopen, vindt Samir het zo leuk dat hij vergeet om aan het geld te denken. Thuis besluit hij zijn eigen mooie dingen in de doos te stoppen en aan de arme kinderen te geven. Opeens gaat de telefoon. Gelukkig heeft de mevrouw van de bibliotheek de envelop gevonden. Samir kan eindelijk mooie cadeautjes gaan kopen.

Het boek gaat dus over een islamitische feest, het Suikerfeest dat aan het einde van Ramadan gevierd wordt. Het verhaal is eenvoudig, maar er zijn veel nieuwe dingen die het kind leert kennen. Jammer is, dat deze nieuwe dingen weinig uitgelegd worden en het verhaal blijft gefocust op de materiële kant van het feest.

Het boek is heel mooi afgewerkt en hoewel het een boek over moslims feest gaat, is het zeker aantrekkelijk zowel voor moslimse als voor niet- moslimse kinderen.

Concept van multiculturalisme

Hoewel het boek over een moslimfeest gaat, is het geschreven door een autochtone auteur. Het blijkt dus, dat de thematiek van een moslimfeest zowel voor moslimse als niet-moslimse kinderen bedoeld is. Het motief van snoepjes, cadeautjes en feestje is zeker voor elk kind aantrekkelijk. De auteur heeft een manier gekozen, hoe het feest naar kinderen van verschillende culturele milieus te brengen. Als de kinderen al op een zeer jonge leeftijd met verschillende culturen kennismaken, zijn voor hen deze culturen, gewoonten en verschillen vanzelfsprekend. Helaas wordt deze kennismaking in dit boek heel vaag, en het boek brengt geen belangrijke multiculturele boodschap.

De visie van 'de Ander'

De auteur beschrijft in het boek het moslimse culturele milieu. In het verhaal ontstaat geen ontmoeting of botsing van twee culturen. Het is een kennismaking die jammer genoeg heel oppervlakkig blijft. Het suikerfeest heeft te maken met het geloof meer dan met het geld, mooie kleren en lekker eten. De plaatjes corresponderen niet helemaal met de tekst. Voor niet- moslimse kinderen kunnen verbeeldingen van verschillende dingen niet duidelijk zijn (b.v. moskee waar apart vrouwen met kinderen en mannen staan). De schrijfster wil geen verschil tussen culturen aanduiden, maar als het kind de achtergrond van het feest niet kent en in een totaal ander milieu opgroeit, zijn in het boek te veel dingen die

niet herkenbaar zijn, en wat voor een jong kind niet herkenbaar is, is ook minder interessant.⁴⁵

⁴⁵ Ghesquere, Rita, *Jeugdliteratuur in perspectief*, Rita Ghesquere, ACCO, 2009, p.41-58.

8. Resultaten van de analyse

8.1 Concept van multiculturalisme

In het algemeen zijn er twee radicale opvattingen van het concept multiculturalisme mogelijk; het wordt of positief of negatief bekeken. De werkelijkheid is echter genuanceerder.

De auteurs hebben verschillende meningen over multiculturalisme; ze beschrijven de toestand van de maatschappij op allerlei manieren. Bijvoorbeeld richten ze zich op specifieke aspecten van de multiculturele maatschappij of zoeken ze verschillende manieren om de multiculturele problematiek te beschrijven en in hun verhaal op te lossen. Sommige hebben een neiging om de multiculturele samenleving te problematiseren, terwijl anderen op de problemen gebonden met het multiculturalisme per se geen aandacht stellen. Sommige auteurs schetsen een ideëel beeld van een samenleving waarin de mensen van verschillende culturen zonder een enkel probleem of misverstand naast elkaar leven, andere auteurs benadrukken de positieve aspecten. Of er ook auteurs met een sceptischere blik over het multiculturalisme schrijven, toont de volgende tabel die op basis van de analyse samengesteld is.

Opvatting	Allochtonen	Autochtonen
Multiculturele samenleving als gezellig en probleemloos	Bénazir : <i>BBB Boerenkool, baklava, bara</i>	-
Multiculturele samenleving als een positieve verrijking	Bénazir: <i>BBB Boerenkool, baklava, bara</i> ; Hallil Gür: <i>Ik danste met de Engelen</i> ; Habib Unal: <i>Het is Ramadan</i>	-
Multiculturele samenleving als een objectief gegeven	-	Karlijn Stoffels: <i>Fouad en de vliegende badmat</i>
Multiculturele samenleving als problematisch	-	Joyce Pool: <i>Blauw</i> ; Kristien Dieltiens: <i>Ik ben Pomme</i>
Multiculturele samenleving als mislukt	Jamil Shakely, <i>Dansen met de maan</i>	-
Multiculturalisme als aanval op bestaande cultuur	-	-

Tabel 4: Basisopvattingen van multiculturalisme

Opvallend is dat drie van vier allochtone auteurs het multiculturalisme als een positieve verrijking begrijpen. De enige autochtone auteur die de neiging tot dezelfde opvatting toont is Kristien Dieltiens in *Ik ben Pomme*. In haar boek wordt het multiculturalisme verbeeld als verrijkend en problematisch tegelijkertijd. Geen van deze twee opvattingen staat in haar boek centraal. In haar boek gaat het meer om de specifieke problematiek van asielzoekers die de lezer met de personages beleeft. In Tabel 4 ontbreekt het boek *Het Suikerfeestcadeau* van Elly van der Linden die met haar boek geen echte multiculturele boodschap brengt en de multiculturele thematiek alleen oppervlakkig gebruikt. Geen van de auteurs neemt multiculturalisme als een aanval op de bestaande cultuur. Uit Tabel 4 blijkt dat de opvatting van multiculturalisme in de jeugdliteratuur overwegend positief is en dat het de allochtone auteurs zijn die een positievere blik op het multiculturalisme hebben.

8.1.1 Kritiek op multiculturele maatschappij

Sommige auteurs hebben een kritische houding genomen tegenover het multiculturalisme (Zie Tabel 4). In hun boeken schetsen ze problemen die het multiculturalisme per definitie meebrengt. Dit kunnen we zowel bij allochtone als bij autochtone schrijvers zien. Halil Gür duidt in zijn boek de verkeerde instelling van de waarden in de westerse samenleving aan. De Oosterse maatschappij stelt hij eerder niet boven de Westerse; hij beschrijft de Oosterse wereld met liefde en op deze manier probeert hij het hart van de lezers voor de oosterse cultuur te winnen.⁴⁶ Een soort van kritiek van multiculturalisme vinden wij ook in het boek *Dansen met de maan* van Jamil Shakely, waarin hij door middel van een metafoor de positie en gevoelens van de immigrant beschrijft. Hoewel het in dit boek over een onwillekeurig ballingschap gaat, Shakely wil daarmee het negatieve gevolg van immigratie en de individuele gevoelens en problemen daarmee verbonden benadrukken. Hij relateert het aanpassingsvermogen aan een nieuwe omgeving en daarmee ontkent hij het vermogen en de betekenis van integratie.

Heel concrete kritiek van multiculturalisme en van de regels die in de multiculturele maatschappij gelden, vinden we in het boek *Blauw* van Joyce Pool. Ze is een van de weinige auteurs die in het boek een politiek probleem schetsen. De multiculturaliteit betekent in haar boek geen probleem; integendeel, de multiculturaliteit is als iets vanzelfsprekends voorgesteld. In haar boek gaat het om de schijnbaar onrechtvaardige uitzetting van de

⁴⁶ Concretere kritiek van de Westerse cultuur en maatschappij vinden wij in zijn proza voor volwassenen, bijvoorbeeld in de verhalenbundel *Gekke Moustaffa*.

Koerdische familie van illegale immigranten. Pool roept dus de vraag op over de rechtvaardigheid van de Nederlandse wet en regels voor de vluchtelingen.

8.1.2 Pleidooi voor multiculturalisme

Een andere mogelijke benadering die we in onze acht boeken uit het corpus tegenkomen is een pleidooi voor multiculturalisme. In de boeken *BBB: Boerenkool, baklava, bara* en *Fouad en de vliegende badmat* is de Nederlandse maatschappij als tolerant en vriendelijk voorgesteld. Nederland biedt een mogelijkheid voor immigranten die hun land voor economische of politieke redenen verlieten. Het samenleven van de mensen van verschillende afkomst en uit verschillende culturen wordt als probleemloos beschreven.

De auteur kan deze ideale toestand van multiculturele maatschappij op twee manieren schetsen; of als een probleemloze samenleving die vanzelfsprekend is en in het verhaal slechts als een achtergrond dient (bijvoorbeeld in het boek *Fouad en de vliegende badmat*), of is de probleemloosheid en de ideale toestand benadrukt en wordt een van de hoofdmotieven van het verhaal (bijvoorbeeld in het boek *BBB: Boerenkool, baklava, bara*).

8.1.3 Intentie van de auteur

Bij de jeugdliteratuur in het bijzonder is de intentie van de auteur heel belangrijk omdat de jeugdliteratuur vaak een educatieve functie vervult. Het is belangrijk welke boodschap de auteur aan de lezers wil geven en wat hij met het boek bereiken wil.

Uit het onderzoek blijkt dat er vaak kinder- of jeugdboeken met een volslagen educatief karakter verschijnen. Zelfs bij zulke boeken zou de toon van de auteur de literaire kwaliteit echter niet moeten onderdrukken, zoals het in de analyse soms het geval was. De kinderen zijn heel gevoelig en vaak onthouden ze beter de dingen die hen emotioneel aanraken dan de schoolvoorbeelden van tolerantie of onrecht. En juist daar gaat het vaak fout; bijvoorbeeld onderschatten sommige auteurs de literaire waarde van de realistische karakterisering van hun personages en vervullen hun verhaal met hoeveelheid van onwaarschijnlijke gebeurtenissen en leerzame momenten. Deze tendentie zien we heel duidelijk in het boek *BBB: Boerenkool, baklava, bara* van Bnázir, of in *Fouad en de vliegende badmat* van Karlijn Stoffels. Het schijnt dan dat het educatieve effect van hun verhalen mislukt.

In de geanalyseerde boeken van onze acht auteurs kunnen we twee verschillende basisintenties onderscheiden:

1) In de eerste groep behoren de auteurs die zich vooral op de kennismaking met een andere cultuur richten en die proberen om deze (onbekende) cultuur aan de lezer voor te stellen, namelijk Habib Unal in *Het is Ramadan*, Halil Gür in *Ik danste met de engelen*, Bénazir in *BBB: Boerenkool, baklava, bara*, en Elly van der Linden in *Het Suikerfeestcadeau*)

2) Sommige auteurs probeerden vooral aandacht te stellen aan problematische aspecten van het multiculturalisme (b.v. problemen van asielzoekers, integratie) zoals Joyce Pool in *Blauw*, Kristien Dieltiens in *Ik ben Pomme*, en Jamil Shakely in *Dansen met de maan*.

8.1.4. Kennismaking met een andere cultuur

Het meest van de boeken uit het corpus beschrijven een vreemde cultuur met het doel om deze cultuur aan de Nederlandse maatschappij voor te stellen. Een kennismaking met de vreemde cultuur is een natuurlijke en ongedwongen manier hoe een positieve houding tot 'de Ander' op te wekken (in de zin van 'leren kennen is liefhebben'). De angst voor het onbekende kan een verzet of haat tegen het multiculturalisme in de huidige maatschappij aanzetten. De kennismaking met een vreemde cultuur is daarom voor kinderen heel belangrijk. De verhalen die zich in een andere cultuur afspelen krijgen een sprookjesachtig karakter, een smaak van een vreemde, onbekende wereld die voor de kinderen van de schoolgaande leeftijd heel interessant en avontuurlijk is. Dat geldt met name voor de boeken van allochtone auteurs wiens verhalen in hun moederland afspeelen. De Nederlandse auteurs schrijven zelden over plaatsen die voor hen vreemd zijn; schrijvers in het algemeen beschrijven vaak het milieu dat voor hen bekend is.

De literatuur biedt een nogal persoonlijke ervaring en daarom kan de kennismaking met een andere cultuur door het boek vrij innerlijk zijn. Het kind kan zich verpersoonlijken met een andere cultuur door zijn of haar innerlijke ervaring; de multiculturele literatuur kan dus essentieel worden voor het ontwikkelen van de persoonlijkheid van het kind en het scheppen van zijn zicht en houdingen tegenover de wereld en de maatschappij.

In onze analyse kwamen we vier boeken tegen, die de kennismaking met een andere cultuur bieden, namelijk *Heimwee verhalen* van Halil Gür, *Het is Ramadan* van Habib Unal, en gedeeltelijk ook *BBB: Boerenkool, baklava, bara* van Bénazir en *Het suikerfeestcadeau* van Elly van der Linden. De twee laatst genoemde boeken beschrijven de andere culturen heel oppervlakkig en bieden geen diepere kennismaking ermee.

8.2 De visie van ‘de Ander’

Uit de analyse blijkt dat zowel een individu als een gehele cultuur als ‘de Ander’ gezien kan worden. De positie van ‘de Ander’ hangt af van de intentie van de auteur. De auteur stelt meestal twee verschillende culturen of individuen uit verschillende culturen tegenover elkaar. Dit is echter geen regel en we kunnen in de boeken ook een ontkenning van het hele concept van ‘de Ander’ vinden.

Wie in het verhaal als ‘de Ander’ wordt beschouwd, kan afhankelijk zijn van de positie van de verteller of van de situatie waarin de hoofdpersoon zich bevindt, maar belangrijk is hierbij ook de lezer en zijn persoonlijke aanpak. Wie ‘de Ander’ echt is, hangt samen met de voorstelling van de Westerse en Oosterse cultuur en met de manier waarop allochtonen en autochtonen binnen de Nederlandse cultuur in de verhalen worden voorgesteld.

Elke cultuur kan als een ‘eigen’ cultuur worden voorgesteld. Meestal vinden we een tegenstelling tussen de Nederlandse (of meer in het algemeen: de Westerse) en de Oosterse (vaak nader bepaalde) cultuur.

De volgende tabel toont de positie van de auteurs tegenover verschillende culturen:

Positie	Allochtonen	Autochtonen
Verdediging van de oosterse cultuur en waarden	Hallil Gür: <i>Ik danste met de Engelen</i>	-
Kritiek op de oosterse cultuur	-	Karlijn Stoffels: <i>Fouad en de vliegende badmat</i>
Verdediging van de westerse cultuur en waarden	-	Karlijn Stoffels: <i>Fouad en de vliegende badmat</i>
Kritiek op de westerse cultuur	Halil Gür: <i>Ik danste met de Engelen</i>	Kristien Dieltiens: <i>Ik ben Pomme</i>

Tabel 5: *Positie van de auteurs tegenover verschillende culturen*

8.2.1 Weergave van de Nederlandse maatschappij

De weergave van de Nederlandse/Westerse samenleving komen we zowel in boeken van allochtone als autochtone auteurs tegen.

Bénazir beschrijft in haar boek de Nederlandse maatschappij als een smeltkroes van

verschillende, maar gelijkwaardige culturen. De regels en de grenzen van de vrijheid in deze ongelijksoortige maatschappij moeten vastgesteld worden en worden niet alleen door het gastland bepaald maar vooral ook door de morele code die alle immigranten van nature begrijpen, accepteren en volgen.

In het boek van Halil Gür wordt de Westerse cultuur met een meer kritische blik bekeken. Hij toont zijn kritische houding ten opzichte van het Westerse systeem van normen en waarden. Het verhaal speelt zich in Turkije af en de hoofdpersoon komt weinig met de Westerse cultuur in aanraking. De kritiek van de Westerse maatschappij is meer een uitkomst van de gehele sfeer van het boek dan van de positie van de verteller of de hoofdpersoon.

In het boek van Jamil Shakely zien we ook een tegenstelling van twee culturen, maar in bredere zin. Hij beschrijft eerder een ontmoeting van twee werelden en bekritiseert de menselijke samenleving als geheel. Hij verwijst naar het probleem van immigratie en de immigratiestatus in het algemeen, maar bekritiseert geen concrete maatschappij of cultuur. Een immigrant moet zich aan de andere cultuur aanpassen. De nieuwe situatie is voor hem vooral moeilijk vanwege de intolerantie, vijandigheid en agressie die de bevolking en het systeem van het gastland ten opzichte van hem toont.

Bij de autochtone auteurs zien we bepaalde kritiek in Katrijn Dieltiens' boek *Ik ben Pomme*. De Westerse maatschappij wordt in het boek tegenover de Afrikaanse cultuur gesteld en dan specifieke geslotenheid van de Westerse maatschappij tegenover de gastvrijheid en de openheid van de West-Afrikaanse cultuur.

Bij een andere autochtone auteur, Joyce Pool en haar boek *Blauw*, worden door het motief van uitzetting bepaalde kwesties geschetst. De Westerse samenleving wordt er echter niet bekritiseerd. Integendeel, de maatschappij wordt als open en vriendelijk ten opzichte van andere culturen opgevat.

In het boek *Fouad en de vliegende badmat* van Karlijn Stoffels wordt de Nederlandse maatschappij zeer positief opgevat. De maatschappij functioneert in het boek als een coëxistentie van verschillende culturen. Mensen zijn er vriendelijk en staan open voor vreemde culturen, en immigranten worden als een deel van deze maatschappij gezien.

De opvattingen over de Westerse maatschappij/cultuur verschillen van boek tot boek, maar er is vaak zowel bij allochtone auteurs als bij de autochtone een zekere kritiek aanwezig, ongeacht wie in de verhalen als 'de Ander' beschouwd wordt.

8.2.2 Verbeelding van vreemde cultuur

Kritiek op de Oosterse (of niet-Westerse) wereld komen we in de verhalen nauwelijks tegen. Concrete kritiek is aanwezig in het boek *BBB: Boerenkool, baklava, bara* van Bénazir. Het gaat hier om een kritiek op Somalië en de Somalische morele en culturele principes.

In het boek *Fouad en de vliegende badmat* van Karlijn Stoffels worden Irak en Marokko genoemd. Deze staten en het leven erin worden echter niet nader beschreven. Ze worden beschouwd als ontwikkelingslanden waarin het leven moeilijk is. Ze worden in een contrast met Nederland gesteld, dat als een welvarend en vrij land wordt beschouwd.

In sommige boeken worden de verschillen in diverse culturen ofwel onderdrukt of worden ze niet vermeld, en soms worden ze als compleet gelijkwaardig geïntroduceerd. Deze aanpak is zowel in boeken van allochtone als autochtone auteurs terug te zien, en zowel in boeken voor de kleinste kinderen (*Het is Ramadan, Het Suikerfeestcadeau*) als voor oudere kinderen (*BBB: Boerenkool, baklava, bara, Blauw*).

8.2.3 Beschrijving van allochtonen/autochtonen

De Positie van de auteurs tegenover verschillende culturen hangt nauw samen met de positie tegenover allochtonen en autochtonen. In het boek *BBB: Boerenkool, baklava, bara* worden allochtonen als gelijkwaardig aan de oorspronkelijk Nederlandse bewolking beschreven. In het boek wordt het verschil tussen allochtonen en autochtonen niet benadrukt. Het gaat hier meer om een beschrijving van het verschil tussen allerlei culturen die in Nederland vertegenwoordigd zijn.

De rest van de allochtone auteurs hebben hun verhalen in een vreemde of een niet-gespecificeerde omgeving gesitueerd.

Karlijn Stoffels en Joyce Pool behoren tot de autochtone auteurs die hun verhaal rechtstreeks in de Nederlandse omgeving plaatsen. Het verhaal van Kristien Dieltiens speelt zich in een onbepaald, maar vermoedelijk Westers land af. In het verhaal *Het Suikerfeestcadeau* van Elly van der Linden vinden we een aantal bekende elementen van de Nederlandse samenleving terug, maar er is geen expliciete bepaling van de omgeving van het verhaal.

In het boek *Fouad en de vliegende badmat* is de hoofdfiguur een allochtone jongen die in het verhaal zeker niet als ‘de Ander’ beschouwd wordt. Zijn karakter en de karakters van de andere personages worden in het verhaal niet weergegeven. Hoewel Fouad een Marokkaanse jongen is, wordt hij zeker als een ‘gewone jongen’ gezien die perfect in zijn

omgeving (het Nederlandse milieu) past.

In het boek van Joyce Pool wordt de rol van ‘de Ander’ aan het Koerdische meisje toegeschreven, maar haar klasgenoten accepteren haar zonder vooroordelen of problemen. De Koerdische familie ervaart de Nederlandse wet anders, maar over het algemeen zijn alle personages in het boek op hetzelfde niveau en van dezelfde waarde.

In het boek van Kristien Dieltiens, *Ik ben Pomme*, is de hoofdfiguur een asielzoeker. In de maatschappij wordt deze vrouw als een vreemd element beschouwd en zelf voelt ze zich als ‘de Ander’. Haar karakter wordt niet nader beschreven, maar ze is in ieder geval een positief personage. Ze brengt een soort positieve energie in de nieuwe samenleving en dient in de maatschappij als een positief element. In het boek verschijnen geen concrete autochtone personages, maar de inheemse bevolking wordt grotendeels negatief afgebeeld.

Wie in het verhaal als ‘de Ander’ beschouwd wordt, varieert van verhaal tot verhaal. Het kan een concrete persoon zijn, of een hele samenleving of cultuur. Dit wijst erop dat als ‘de Ander’ een concrete persoon is, hij in onze acht boeken nooit negatief wordt verbeeld. In de boeken komen we geen discriminatie van ‘de Ander’ tegen. Anders is het in de boeken waarin ‘de Ander’ een vreemde cultuur of samenleving voorstelt. Kritiek op de maatschappij komen we in de kinderboeken vrij vaak tegen. In sommige boeken wordt de Westerse cultuur en maatschappij in een negatief daglicht gesteld of bekritiseerd. Kritiek op de Oosterse cultuur komen we daarentegen nauwelijks tegen. Interessant is ook de constatering dat de kritiek op de Westerse cultuur, die in de boeken het meest voorkomt, zowel in de boeken van allochtone als autochtone schrijvers verschijnt. Het is duidelijk dat een van de grote inspanningen vooral van de allochtone auteurs de gelijkheid van culturen in een multiculturele samenleving en de strijd tegen onderdrukking en het verlies van identiteit is.

8.3 Politieke aspecten van de multiculturele literatuur

Uit de analyse blijkt dat hoewel politieke thema’s misschien niet in kinderboeken thuishoren, ze er toch vaak in aanwezig zijn. Behalve het boek *Blauw* van Joyce Pool zijn er ook andere boeken in het corpus waarin een politiek thema verschijnt, maar deze thema’s zijn er niet van groot belang en worden ook niet echt geproblematiseerd. Zo komt er aan bod bijvoorbeeld Israëliisch-Palestijnse conflict, de toestand van de Somalische maatschappij en Somalische staat, sociaal-economische situatie van de Noord-Afrikaanse staten, schendingen van de mensenrechten enz. Het vermijden van politieke thema's in de jeugdliteratuur is begrijpelijk, maar als het multiculturalisme- of een van de aspecten ervan

een belangrijk thema van het boek is, wordt de weerspiegeling van politieke opvatting soms onvermijdelijk. Een soort van subliminale politieke ondertoon komen we tegen bij zowel de allochtone als bij de autochtone auteurs.

Het nastreven van politieke correctheid en de angst voor discriminatie van minderheden heeft als gevolg dat de auteurs zich in hun verhalen bij een politieke ideologie aansluiten. Daarom komen we in de verhalen diverse clichés tegen, zoals onnatuurlijke verdediging en victimisatie van de immigranten en een enorme bereidheid om ‘de Ander’ in de gemeenschap te integreren of een grenzeloze tolerantie voor hen. Alle culturele gewoontes en / of verschillen zijn geaccepteerd en als iets algemeen of hoogstens interessants gezien. Dit kunnen wij als een weerspiegeling van de ideologie zien die in de West-Europa vooral in de jaren 90 en de eerste helft van de 21^e eeuw gepropageerd werd. Ons onderzoek toont dat ook hier kunnen we geen verschil tussen het concept en de allochtone en autochtone auteurs duidelijk definiëren. Deze ideologie is bij zowel de allochtone als de autochtone auteurs aanwezig, het meest dan in het boek *BBB: Boerenkool baklava bara* van Bénazir of in het boek *Blauw* van Joyce Pool. Een ander voorbeeld is Karlijn Stoffels die als de hoofdfiguur van haar verhaal het Marokkaanse jongetje voorgesteld heeft; een van de mogelijke redenen voor haar keuze is de pleit voor integratie, dus ook een aansluiting bij een politiek dogma.

Tussen onze acht boeken kwamen politieke aspecten het meest expliciet in de boeken van de autochtone auteurs Joyce Pool en Karlijn Stoffels tot uiting. Het grootste pleidooi voor het integratiebeleid treffen we bij de schrijfster Bénazir aan, die met een aantal clichés en model situaties duidelijk haar politieke standpunt en de boodschap van haar boek presenteerde. Haar grote aandacht voor diversiteit gaat echter niet hand in hand met het huidige integratiebeleid die de individualiteit veel meer onderdrukt.

De integratie is echter niet altijd als vanzelfsprekend en natuurlijk gezien. In het boek van Jamil Shakely *Dansen met de maan* en in het boek *Ik ben Pomme* van Kristien Dieltiens zijn de moeilijkheden van een migrant in het nieuwe land benadrukt. Het zijn dus beide de allochtone en autochtone schrijvers die een minder idealistische blik op de multiculturele problematiek kunnen hebben. In Tabel 6 worden de opvattingen over integratie weergegeven.

Opvatting	Allochtonen	Autochtonen
Pleiten voor integratie	-	Karlijn Stoffels; <i>Fouad en de vliegende badmat</i>
Kritiek op het integreren	Jamil Shakely; <i>Dansen met de maan</i> ; Kristien Dieltiens; <i>Ik ben Pomme</i>	-
Integreren, maar ook eigen identiteit behouden	Bénazir; <i>BBB: Boerenkool, baklava, bara</i>	-

Tabel 6: *Integratieopvattingen*

In geen van de acht boeken is een immigrant als een probleem gezien. Ook de verschillende culturen zijn in een roze licht voorgesteld en geen van de personages is een slachtoffer van zijn eigen cultuur. Deze thematiek zouden we vooral in de boeken voor oudere kinderen kunnen verwachten. De verandering in de benadering van de politiek van de West-Europese landen tot het multiculturalisme, de groeiende steun voor rechtse politieke partijen en het groeiende nationalisme manifesteren zich in de onderzochte literatuur voor kinderen niet. Het zou zeker interessant zijn om te onderzoeken of deze thematiek in de boeken voor oudere kinderen of de jeugd voorkomt en in hoeverre is het gerelateerd aan politieke en cultureel-politieke veranderingen in een gegeven samenleving.

De beelden over de multiculturele maatschappij zijn bij de auteurs in het algemeen positief en een echte ontkenning of kritiek komen we nooit tegen. Bij de allochtone auteurs zien we een duidelijke inspanning om hun eigen cultuur goed voor te stellen, de dialoog tussen culturen te scheppen en de superioriteit van de westerse cultuur te onderdrukken. Thema's zoals mensenrechten en gelijkheid van man en vrouw komen we tegen in het boek *BBB: Boerenkool, baklava, bara* van Bénazir, een bepaalde verdediging van mensenrechten is ook in het boek *Dansen met de maan* van Jamil Shakely aanwezig. Een mogelijk feministisch element kunnen wij in het boek *Fouad en de vliegende badmat* zien. De vastberadenheid van het Iraakse meisje om voor zichzelf te zorgen, zakendoen en geld verdienen sluit aan de feministische ideologie en de strijd voor de vrouwenrechten in de moslimse wereld. Maar dit is alleen een van de mogelijke interpretaties. In het corpus (Tabel 2 en Tabel 3) kunnen we in de niet geanalyseerde boeken nog meer cultuur-politieke thema's vinden (bijvoorbeeld de thema van homoseksualiteit in de Marokkaanse cultuur in het boek *Blijf van me af!* Van Mohamed Sahli, de thema van terrorisme in *De wereld op zijn kop* van Hanneke Rozema of fundamentalisme en islam in het boek *Respect van Karin Hilterman*.

9. Besluit

De opvattingen over multiculturalisme en de visie van ‘de Ander’ verschillen van boek tot boek. De schema’s die de auteurs gebruiken om de culturele verschillen en de toestand van de multiculturele maatschappij te beschrijven, zijn bij de auteurs ook verschillend. Wat bij de auteurs vaak wel gelijk is, is hun intentie. Bij de allochtone auteurs zien we meestal een poging om de eigen cultuur aan de lezer voor te stellen en de mooie kanten ervan te laten zien. De slechte kanten van hun eigen cultuur stellen ze in de boeken nooit voor. Bij de autochtone schrijvers kan zowel kritiek als een pleidooi voor multiculturalisme voorkomen. Hoewel we bepaalde houdingen en schema’s bij de groepen allochtone en autochtone schrijvers kunnen verwachten, toont het onderzoek aan dat er geen specifieke schema's voor de bepaalde groepen gelden. De auteurs tonen in hun boeken hun eigen, vrije opvattingen en bezwijken meestal niet zozeer voor maatschappelijke trends. Zelden presenteren ze expliciet hun politieke overtuiging. Toch is er altijd een link tussen de maatschappelijke conventie of politieke situatie en de opvattingen van de auteur aanwezig, soms sterk, soms alleen op de achtergrond. Twee van de acht geanalyseerde boeken lijken op een pamflet of zelfs een propaganda.

Een verzet tegen multiculturalisme komen we in geen van de geanalyseerde boeken tegen. Als we de resultaten van de analyse sterk vereenvoudigen, kunnen we concluderen dat allochtone auteurs het multiculturalisme in hun boeken positiever beschrijven dan autochtone auteurs. Deze conclusie versimpelt echter de kwestie die, zoals de analyse bewijst, meer complex is. In het algemeen kunnen wij dus besluiten, dat het onmogelijk is om een duidelijke grens tussen de opvattingen van allochtone en autochtone schrijvers te schetsen. Het concept van de multiculturele problematiek wordt op veel verschillende manieren opgevat, deze verschillen zijn niet afhankelijk van de herkomst van de schrijver, maar eerder van hun eigen ervaringen, overtuigingen en intentie. De veronderstelling dat deze overtuigingen, ervaringen en intenties voor schrijvers van deze twee groepen vergelijkbaar kunnen zijn, is, zoals dit onderzoek aantoont, onjuist. De hypothese die in de inleiding is gesteld, wordt dus niet bevestigd.

10. Resumé

Cílem diplomové práce bylo vyzkoumat a popsat do jaké míry a jakým způsobem se odráží problematika multikulturní společnosti v současné dětské nizozemské literatuře a jakým způsobem se s touto problematikou autoři vypořádávají. Hypotéza, ze které se ve výzkumu vychází je předpoklad, že přístup a perspektiva přistěhovaleckých a autochtonních autorů je odlišná. Úkolem je přístup autorů z těchto dvou skupin porovnat.

Práce je rozdělena do dvou částí, teoretické a praktické. V teoretické části jsou popsány a vysvětleny důležité pojmy o které se výzkum opírá. Pro uvedení do současné společenské situace v Nizozemí z hlediska multikulturalismu následuje přehled imigrace. Je zde popsán vývoj imigrace a to jak z hlediska doby, tak z hlediska důvodů. Dále jsou popsány termíny s problematikou multikulturní společností spjaté. Na konci teoretické části je krátce popsán koncept dětské literatury a vztah multikulturalismu a dětské literatury v Nizozemském prostředí. Na závěr je definována oblast výzkumu.

V praktické části je nejprve popsána metodologie výzkumu a představen vlastní korpus knih pro výzkum. Korpus je sestaven na základě vlastní analýzy a jsou z něj vybrány čtyři knihy přistěhovaleckých a čtyři knihy autochtonních autorů. Vybrané knihy jsou určeny pro děti různých věkových kategorií a také témata jsou pokud možno odlišná. Knihy jsou jedna po druhé analyzovány; je u nich krátce popsán děj a dále vždy způsob jakým je v knize pojat multikulturalismus a kdo je v příběhu pojímán jako “jiný” (“de Ander”). Po vlastní analýze jsou prezentovány výsledky studie.

Ze studie vyplývá, že pojetí multikulturalismu se u autorů velmi liší. Autoři používají k popisu multikulturní společnosti různá schémata, často se však shodují ve svých intencích. Přistěhovaleckým autorům jde často o seznámení čtenáře s cizí kulturou, přičemž tuto kulturu představují v co nejlepším světle. S kritikou vlastní kultury se u nich nesetkáváme. S kritikou východní společnosti a kultury obecně se v analyzovaných knihách setkáváme jen velmi málo, naopak kritika západní společnosti je zde velmi častá, a to jak ze strany přistěhovaleckých, tak autochtonních autorů. Někteří autoři propagují integraci, jiní v integraci nespátřují východisko multikulturní problematiky.

Pokud výsledky analýzy velmi zjednodušíme, můžeme sice dospět k závěru, že přistěhovalečtí autoři ve svých knihách multikulturalismus popisují pozitivněji než autoři autochtonní, tento závěr však příliš zjednodušuje problematiku, která je, jak analýza dokazuje, mnohem složitější. Autoři zakládají svou tvorbu na vlastní zkušenosti, přesvědčení a intenci. Ve svých knihách zpracovávají různá témata a od toho odvisí také

jejích pohled na multikulturalismus a to jak jej popisují. Původ autorů přitom nehraje takovou roli jak hypotéza v úvodu práce předpokládala.

11. Résumé

My thesis examines contemporary children's literature in the Netherlands and the way it reflects the multicultural Dutch society.

The initial, and theoretical, part of the paper describes the key terms of the research. Further, the history of immigration in the Netherlands in the context of both a timeframe and rationale is explained, as well as are the drawbacks of a multicultural society. The concept of Dutch children's literature and its relation to multiculturalism is also depicted. The theoretical part is then concluded by defining the areas of research.

The following, and practical, part names the methodology of research and lists the selected, and examined, works of literature. These are divided into two groups, depending on the authors' place of origin: books written by native Dutch authors, and books written by immigrants. Each group includes four books of a varied content and aimed at a different age group. These books are then individually analyzed in regard to multiculturalism and the portrayal of 'the other' ('De Ander').

The results part discusses the findings of the research. These show that, whereas all the authors consider the issue of multiculturalism in their writings, there is, however, a clear divide in its representation between the two groups. The immigrant authors concentrate on introducing alternative cultures to their readers, while often glorifying them. They never criticise their original culture unlike the Western culture, which is, regularly, disapproved of even by the autochthonous authors.

The results may suggest that immigrant authors are more open and positive about the question of multiculturalism; this would, nevertheless, be a very simplified resume of an otherwise very distinct and complicated matter. Understandably, all authors project their own life experiences and worldviews into their writings, and those will inevitably mirror the former. Contrary to the initial hypothesis, the authors' origin is, however, not as significant in their interpretation of multiculturalism in their books.

12. Literatuurlijst

Primaire literatuur:

- o Bénazir, Bianca Nazir, *BBB : Boerenkool, baklava, bara*, Boekenbent, Barneveld, 2009.
- o Dieltiens, Kristien, *Ik ben pomme*, De Eenhoorn, Wielsbeke, 2008.
- o Freeman, Mylo, *Ieder meisje een prinses*, Clavis, Hasselt, Amsterdam, 2010.
- o Gür, Halil, *Ik danste met engelen*, Piramide, Amsterdam, 2001.
- o Gür, Halil, *De mooiste heimweeverhalen uit het oosten*, De Geus, Breda, 2009.
- o Linden, Elly van der , *De snoepjes van Aisha*, Clavis, Hasselt, Amsterdam, 2007.
- o Linden, Elly van der , *Het suikerfeestcadeau*, Hasselt, Amsterdam, Clavis, 2010.
- o Kuijer, Guus, *Polleke*, Querido, Amsterdam, Antwerpen, 2005.
- o Pool, Joyce, *Blauw*, Lemniscaat, Rotterdam, 2004.
- o Shakely, Jamil, *Dansen met de maan*, Davidsfonds, Leuven, 2003.
- o Stoffels, Karlijn, *Foad en de vliegende badmat*, Querido, Amsterdam, 2004.
- o Unal, H., *Het is Ramadan*, Amsterdam, Dilara Boekhandel, Amsterdam, 2009.

Secundaire literatuur:

- o Allochtonen in Nederland in internationaal perspectief Amsterdam University Press, Amsterdam, 2006.
- o Buikema, Rosemarie, M. Meijer (red.), *Cultuur en migratie in Nederland, Kunsten in beweging 1980-2000*, Sdu Uitgevers, Den Haag, 2004.
- o *Cahier 2009-3, Migratie naar en vanuit Nederland Een eerste proeve van de Migratiekaart*, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Den Haag, 2009.
- o Geuijen, C.H.M. (Red.), *Werken aan ontwikkelingsvraagstukken, Multiculturalisme*, Lemma BV, Utrecht, 1998.
- o Ghesquere, Rita, *Jeugdliteratuur in perspectief*, ACCO, Leuven, 2009.
- o Joosen, Vanessa, K. Vloeberghs, *Uitgelezen Jeugdliteratuur: een ontmoeting met traditie en vernieuwing*, Lanoo Campus, Leuven, 2008.
- o Müller, Heidi Margrit, A. Kennedy, *Migrations, minorities and multiculturalism in European youth literature*, Peter Lang, Bern, 2001.
- o *Van Dale Groot woordenboek der Nederlandse taal - versie 1.0 Plus*, Utrecht/Antwerpen, Van Dale Lexicografie BV, 2000.

Artikelen:

- o Geljon, C., 'Omdat ik ongeveer weet in mijn achterhoofd hoe dat levenje was', In: In: *Tsjip/letteren*, Jrg. 11, nr. 3, p. 13-23.
- o Goedegebuure, Jaap, 'Allemaal allochtonen, ja gezellig', *Trouw*, 28.3.2009.
- o Hermans, M., 'Meer kleur in de lessen literatuur?', In: *Tsjip/letteren*, Jrg. 11, nr. 3, p. 8-11.
- o Jonge, Harm de, 'Op een vliegende badmat naar Bagdad', *Didaktief*, 15.12. 2006.
- o Pronk, I., 'Waar blijft de Turkse Carry Slee?; Kinderboekenweek door Iris Pronk', In: *Trouw*, 4.10.2006.
- o Raukema, A-M., 'Het land van herkomst', *Tsjip/letteren*, jrg. 11, nr. 1, p. 2-46.
- o Snoeijen, M., 'De badmat van Karlijn Stoffels', *NRC Handelsblad*, 25.6.2004.
- o Topolska, U., 'Terminologische uitsluiting? Beschouwing over de terminologische benadering van het werk van Nederlandse schrijvers met een andere culturele achtergrond', in: *Neerlandistiek de grenzen voorbij, Handelingen Vijftiende Colloquium Neerlandicum*, Internationale Vereniging voor Neerlandistiek, Woubrugge, 2004.
- o Twillert, M. van, 'Subsidie helpt 'allochtone' jeugdboek niet', In: *NRC Handelsblad*, 29.2.2008.
- o Vanden Bosch, Veerle, 'Intense dagdromen', *De Standaard*, 30.10.2003.
- o Vloeberghs, K., 'Veelkleurige jeugdliteratuur'. In: *Tsjip/letteren*, jrg. 11, nr. 3, p. 2-26.
- o Vloeberghs, K., 'Het spannende traject van een vliegende badmat; of multiculturaliteit in de jeugdliteratuur', In: *Literatuur zonder leeftijd*, Jrg. 21, Biblion Uitgeverij, Leidschendam, 2007.
- o Zandbergen, G., 'In gesprek met een badmat', *De Volkskrant*, 24.7.2004.
- o 'Donner: Afscheid van multiculturele samenleving Nederland', *Elsevier*, op internet: <<http://www.elsevier.nl/web/Nieuws/Politiek/300160/Donner-Afscheid-van-multiculturele-samenleving-Nederland.htm?rss=true>> (16.6.2011)
- o 'Ook Sarkozy noemt multiculturalisme 'mislukt'', *De Standaard*, op internet: <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20110211_004> (12.3.2011)

Digitale bronnen:

- o Centraal Bestand Kinderboeken: <http://picarta.pica.nl/DB=3.34/START_WELCOME>
- o <http://www.pluizuit.be>

- o <<http://www.biblion.nl>>
- o <<http://www.leesplein.nl>>
- o <<http://www.leestafel.info>>
- o <<http://www.cbs.nl>>
- o <<http://www.benazir.nl/>>

De afbeeldingen komen van:

Nijntje en Nina:

<http://www.goedspeelgoed.net/speelgoed/nijntje-en-nina.jpg>

BBB: Boerenkool, baklava, bara

<http://www.bol.com/nl/p/nederlandse-boeken/b-b-b/1001004006562315/index.html>

Het is Ramadan

<http://www.literatuurplein.nl/boekdetail.jsp?boekId=705772>

Dansen met de maan

<http://www.davidsfonds.be/publisher/edition/detail.phtml?id=104>

Blauw

<http://www.bol.com/nl/p/nederlandse-boeken/blauw/1001004002132267/index.html>

De mooiste heimweeverhalen uit het Oosten

<http://www.degeus.nl/book/1712.html>

Fouad en vliegende badmat

<http://www.karlijnstoffels.com/jeugd/fouads/fouadfr.htm>

Ik ben Pomme

<http://www.pluizuit.be/080920/ik%20ben%20Pomme.htm>

Het Suikerfeestcadeau

<http://www.pluizuit.be/110203/Het%20suikerfeestcadeau.htm>